

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VB

8/2
februari
199

bijen

MAANDBLAAD VOOR IMKERS



bijen

Van de redactie

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 8, nummer 2, februari 1999

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur J. Beetsma

Redactie mw. M.L. Boerjan, M.J. van Iersel, A.M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns.

34 Vaste medewerkers mw. N. de Jong, P. Liefbroer, A. Neve, Chr. Smeekens en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom Telefoon 0317 42 24 22

Telefax 0317 42 41 80 E-mail bijenhuis@tip.nl

Serveraansluiting VBBN zoemlijst: listserv@lifenet.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 10.88.813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd).

Oplage 8.200

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f 20,00 per 20 woorden, elk extra woord f 0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten

uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijning aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Op het omslag foto's genomen in het Bijenmuseum in de Koloniehof, onderdeel van het themapark 'Land van Weldadigheid te Frederiksoord. Hier wordt de verzameling van bijenteeltverzameling van Baldi Dekker tentoongesteld. Gravenhorsterboogkorf met vlechtvorm en geheel van hout een moerrooster. Boogkorven en vormen waren er in vele maten. (Foto Guy Ackermans, Wageningen)

Dankzij de diversiteit aan bijdragen van schrijvende imkers is het ons ook nu weer gelukt u een gevarieerd nummer van *Bijen* aan te bieden. Opvallend zijn deze keer twee oproepen. Op de eerste plaats zal u de bijgevoegde Reuma-enquête niet ontgaan zijn. In het artikel van Gerrit Vermeer leest u de aanleiding voor deze enquête: hebben imkers minder last van gewrichtsreuma, dat is de vraag? Om een betrouwbaar antwoord op deze vraag te krijgen, zijn duizenden ingevulde formulieren nodig. Wij verzoeken u het ingesloten reuma-enquête formulier in te vullen en op te sturen! U bewijst het reumaonderzoek daarmee een grote dienst. Een tweede oproep geldt de gezondheid van bijen. In 1998 stuurden 165 bijenhouders honingmonsters naar het Instituut voor Dierhouderij en Diergezondheid (ID-DLO) in Lelystad ten behoeve van een monitoringsonderzoek naar de verspreiding van sporen van de AVB bacterie. De monitoring wordt dit jaar voortgezet. Ook hiervoor wordt u actieve bijdrage gevraagd. Verder in deze *Bijen* aandacht voor de carnica's op Schiermonnikoog en het carnica proefstation in Oldenzaal. Zal er op de drempel van de twintigste eeuw een nieuwe overkoepelende Nederlandse Imkersvereniging worden opgericht? Dit is een vraag die niet alleen Mari van Iersel bezighoudt, dat is zeker. Op dit punt verwachten we vele reacties. **Marleen Boerjan**

Inhoud

Reuma-enquête	Drs G. Vermeer	35
Relatie tussen reuma en bijensteken?.....	H. Koers	36
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	37
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	38
Monitoringsonderzoek van Amerikaans vuilbroed		40
Kijken naar vroegbloeiërs Mw Verspaandonk-Schijvens		42
Van Imker tot imker	Ko Zoet	44
Zachtaardige carnica's op Schier	P Liefbroer	46
Winterbehuizing voor bijen.....	J.J. Speelziek	48
Van heinde en ver	Mari van Iersel	49
Carnica Proefstation	Ab Kuypers	50
De lezer schrijft		
<i>Poetsgedrag en varroamijt</i>		52
<i>Bijen, om te stelen zo mooi</i>		53
Fusie	Mari van Iersel	54
Over promotie, werving en sponsoring	Ab Kuypers	56
Verenigingsnieuws		
<i>Bedrijfsraad: Agenda 1999</i>		57
<i>Bedrijfsraad: Adviesprijzen honing</i>		57
<i>ABTB: Bericht vanuit de hoofdbestuursvergadering</i> .		57
<i>NCB: Ter herinnering P.A.M. van Dongen</i>		58
<i>VBBN: Uit de PC van de voorzitter ... Dick Vunderink</i>		58
<i>VBBN: Jeugdleden VBBN Elspeet</i>		59
<i>VBBN: Algemene Ledenvergadering 27 maart</i>		59
Familieberichten.....		60
Kalender		61
Cursussen, Vraag en Aanbod		62
Adressen		63

Doe mee aan de Reuma-enquête onder Nederlandse imkers

Drs. Gerrit Vermeer

In de zomer van 1998 vergezelde ik, als zoon van een imker, een vriendin naar het spreekuur van de reumatologe in het Medisch Centrum Leeuwarden. Ik vroeg de reumatologe of zij bekend was met het 'verhaal' dat onder imkers geen reuma zou voorkomen. Zij antwoordde dat dit haar niet bekend was en toonde zich zeer geïnteresseerd. Daarop besloot ik een enquête te houden onder de imkers. Inmiddels word ik hierbij door veel mensen met kennis van zaken ondersteund, waaronder Professor Dr. J.J. Rasker te Enschede, reumatoloog in het Medisch Spectrum Twente en de heer H. Koers, ex-reumapatiënt, tevens voorzitter van de imkersvereniging in Drachten e.o.

De belangrijkste vorm van reuma is de Reumatoïde Arthritis, een gewrichtsreuma waaraan ca. 1% van de mannen en ca. 3% van de vrouwen in ons land lijdt. De vraag is nu of deze percentages ook voor de imkerpopulatie gelden.

Om nu een goed beeld te krijgen of deze ziekte onder imkers procentueel minder - of misschien wel helemaal niet voorkomt - organiseren we deze enquête. Om een goed beeld te krijgen zijn zijn duizenden nauwkeurig ingevulde formulieren nodig.

Ik vraag u dan ook dringend mee te doen aan deze enquête. De resultaten hiervan zal ik in Bijen publiceren. Zou u uw inspanning en de postzegel willen beschouwen als uw bijdrage aan de reumabestrijding?

Tot slot wil ik mijn dank uitspreken aan u, de redactie, de Stichting Bedrijfsraad voor de Bijenhouderij in Nederland en Dr. P.N. Houtman van het Medisch Centrum Leeuwarden, voor de ondersteuning van dit onderzoek.

Oproep

In dit nummer van Bijen vindt U een reuma-enquête-formulier.

Vul het s.v.p. in en stuur het op naar:

Drs. G.L. Vermeer, Fluessen 27, 9204 HR Drachten

Bijengif

Omdat imkers zelden reumatische klachten zouden hebben, heerst al lang het geloof dat bijensteken hierop een gunstige invloed zouden hebben. Vooral op het platteland laten patiënten met Reumatoïde artritis zich door bijen steken, maar ook sommige leden van de Engelse koninklijke familie passen deze behandelingsmethode toe.

Een aantal mensen ervaart van bijensteken een gunstig effect dat dagen tot weken kan aanhouden. Bij proefdieren blijkt bijengif in hoge doses een ontsteking te remmen. Nader onderzoek is nodig om te zien wat het effect bij patiënten zal zijn. Waarschijnlijk heeft de bijensteek een stimulerend effect op de bijnierschors waardoor de mens gedurende enkele dagen onder andere een soort eigen prednisolon in grote hoeveelheden produceert. Hierdoor verminderen de ontstekingsverschijnselen in de gewrichten. Bovendien voelt men de eerste dagen meer de pijn tengevolge van de bijensteek dan de reumatische pijn. Een dergelijk effect hadden ook melkzuur- en mierenzuurinjecties (die zeker niet ongevaarlijk waren) in de spieren, die voor en ook nog na de Tweede Wereldoorlog in de reguliere geneeskunde werden toegepast bij patiënten met Reumatoïde arthritis. Naast bijensteken worden ook zalven en suspensies toegepast, zoals Forapinzalf en Hormonapin Heilsalbe, waarin voornamelijk 'Bienenbrutstoffen', pollenextract, propolis en koninginnengelei zijn verwerkt.

Te verwachten resultaten

Van bijensteken mag de patiënt met Reumatoïde arthritis een tijdelijke vermindering van de pijn en van de ontsteking verwachten, gedurende enkele dagen, mogelijk weken. Men dient er rekening mee te houden dat een aantal mensen allergisch is voor bijensteken.

Citaat:

Rasker, Prof. Dr. J.J.,

'REUMA', alternatieve behandelingsmethoden, pag. 40.

Bestaat er een relatie tussen (acute) reuma en bijensteken?

Henk Koers, Drachten

In 1977 begon ik met imkeren. Om bijensteken zoveel mogelijk te voorkomen, was ik in de beginperiode zeer alert op beschermende kleding. Dit om bijensteken zoveel mogelijk te voorkomen. Ik heb het bijenhouden uit de boeken geleerd en was daardoor meer theoretisch, dan praktisch onderlegd. Zodra de mogelijkheid zich voordeed ging ik naar een beginnerscursus. Na enkele jaren praktische- en theoretische kennis vergaard te hebben, ontwikkelde de hobby zich positief. Dit had tot gevolg dat mijn bijenstand zich aardig uitbreidde. Op dat moment, begin mei 1984, sloeg het noodlot toe en werd ik geveld door acute reuma.

36

Geen tennisbaan meer, dikke knieën, zere enkel- en polsgewrichten, koortsig. Het was net alsof de vlammen uit al mijn gewrichten sloegen. Veel moeite met lopen. De huisarts keek zorgelijk en stuurde me direct door naar het Academisch Ziekenhuis in Groningen. Daar constateerde men al vrij snel acute reuma, Reumatoïde arthritis. Ik werd onmiddellijk opgenomen en voorzien van ontstekingsremmers. Uit de linker knie werd bijna iedere dag vocht gehaald. En, om een lang verhaal kort te maken, mijn verblijf in het ziekenhuis duurde 6 weken.

Thuis bewoog ik me voort in een rolstoel en mocht per dag enkele minuten, met behulp van schaalstokken, lopen. U zult begrijpen dat mijn gedachten dikwijls bij mijn bijenvolken waren. In de maanden mei en juni werden de volken slechts een paar keer nagekeken. Een imker weet wat dat betekent. Ik was dan ook enorm opgelucht toen ik begin juli van dat jaar weer voldoende hersteld was om op mijn bijen losgelaten te worden. Dit ging in het begin nog zeer gebrekkig. Mijn vrouw reed me in de rolstoel naar de bijenstand. Zittend op een kruk probeerde ik zo goed mogelijk de volken na te kijken. Werd ik in de jaren daarvoor nauwelijks gestoken, nu werd ik door mijn handicap, wat onzorgvuldiger werken tot gevolg had, veelvuldig gestoken. Bovendien, de pijn veroorzaakt door een bijenprikje staat in geen verhouding tot gewrichtspijn. Uiteindelijk kwam er een redelijk snel herstel, zowel voor mijn bijenvolken als voor mijzelf. Ik heb in totaal een jaar met schaalstokken moeten lopen en ben een tiental

jaren bij een reumatoloog onder behandeling gebleven. Op dit moment, terugkijkend naar het heftige ziektebeeld van toen en de sombere voorspellingen door specialisten, mag ik me gelukkig prijzen met een bijna volledig herstel. Zou er dan toch een relatie tussen reuma en bijengif bestaan? Heb ik misschien dan toch een deel van mijn genezing aan mijn hobby te danken?

Wie wil reageren?

Mijn E-mailadres is: hendrik.koers@wxs.nl

Doe alstublieft mee aan de enquête! Het liefst vandaag nog!

Tuinieren met de natuur

Op zondag 21 maart 1999, de dag dat de lente begint, start Teleac/NOT de nieuwe serie 'Tuinieren met de natuur'. In tien televisieprogramma's wordt ingegaan op de basisprincipes van het natuurlijk tuinieren.

Bij natuurlijk tuinieren gaat het niet zozeer om smaak, maar om natuurlijk evenwicht. De serie wordt ingeleid met het onderwerp: de 'andere' tuin. Kijken vanuit een natuurgericht gezichtspunt geeft een andere manier van tuinieren. Hoe men kan tuinieren en tegelijkertijd natuurlijke processen kan begeleiden vertelt Ton ter Linden, bekend van zijn tuinen in Ruinen. Hij geeft aan wat aan de natuur kan worden overgelaten en wanneer en hoe zelf kan worden ingegrepen. Ook de samenhang tussen planten en dieren in de tuin komt aan bod. Pieter van Breugel, insectenkenner bij uitstek, geeft zijn visie op insecten in de tuin. De programma's worden vanaf 21 maart 1999 wekelijks uitgezonden op zondag van 18.30-18.55 uur op TV2.



Concurrentie tussen bijen

In november 1997 is een aantal deskundigen op het gebied van de bijenteelt en de bestuiving op de Ambrosiushoeve bijeen geweest om te komen tot internationale aanbevelingen inzake concurrentie tussen honingbijen en andere bijensoorten. Aan de bijeenkomst deden deskundigen mee uit Engeland, Duitsland, Italië, Polen en Nederland. Namens Nederland waren hierbij aanwezig Madeleine Beekman, Manja Kwak, Christ Smeekens. Aad de Ruijter, directeur van de Ambrosiushoeve was de initiatiefnemer en voorzitter van deze bijeenkomst. Deze bijeenkomst werd mogelijk gemaakt door de financiële steun van de FAO Rome.

In Bee World, het internationale tijdschrift voor de bijenhouderij van het IBRA is in vol.79 No.4 1998 het eindrapport van deze werkgroep gepubliceerd.

Hieronder een aantal hoofdzaken uit dit rapport: Concurrentie om voedsel is een natuurlijk proces dat kan leiden tot:

- Een naast elkaar leven van de elkaar concurrerende soorten in lagere dichtheden bij een stabiel of instabiel evenwicht. of:
- Plaatselijke verdringing van een van de soorten in het gebied waarin concurrentie plaats vindt.

En uiteindelijk tot:

- Uitsterven van soorten, wat verlies aan biodiversiteit betekent.

Dit laatste wordt algemeen als ongewenst beschouwd. De huidige onderzoeksgegevens over concurrentie tussen honingbijen en andere bijen zijn niet voldoende om algemene conclusies te trekken. Er wordt een aantal aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Verder wordt aanbevolen om bijenvolken goed te verdelen om verzekerd te zijn van een goede bestuiving in de landbouw, stedelijke gebieden en natuurgebieden. Om verzekerd te zijn van een goede bestuiving wordt een minimum van één bijenvolk per 100 ha aanbevolen. Voor massaal bloeiende gewassen worden tot maximaal vier bijenvolken per ha aanbevolen.

De conclusies van deze internationale werkgroep komen grotendeels overeen met het IKC rapport dat in januari 1998 is verschenen. (Verkrijgbaar bij het IKC, Postbus 482, 6710 BL Ede.)

Extraflorale nectarklieren

Planten scheiden nectar af via de nectarklieren die zich meestal in de bloemen bevinden. Bij sommige planten komen nectarklieren ook op andere delen van de

planten voor. Een aantal bekende voorbeelden zijn de Prunusachtigen die nectarklieren hebben aan de onderkant van het blad of op de bladstelen.

Korenbloem en pioenroos bezitten nectarklieren op de bloemknoppen. Tuinbonen bezitten nectarklieren in de vorm van zwarte vlekjes op de onderkant van de steunblaadjes aan de stengel.

In de literatuur is te vinden dat de extraflorale nectarklieren door de planten gebruikt worden om overtollige hoeveelheden suiker af te scheiden. Bij goede groeiomstandigheden kan soms een teveel aan suikers in de plant ontstaan die moet worden afgescheiden. Uit recent onderzoek in Zwitserland is gebleken dat planten de extraflorale nectarklieren vooral gebruiken om natuurlijke vijanden van parasieten te lokken. Door extraflorale nectar te produceren worden de natuurlijke vijanden van insecten die de plant aantasten, gelokt. Uit onderzoek is gebleken dat planten meer extraflorale nectar produceren indien deze aangetast worden. Het suikerpercentage van de extra florale nectar blijft wel gelijk.

Amerikaans vuilbroed in Duitsland

Hierbij een overzicht van het aantal uitbraken van Amerikaans vuilbroed in het eerste halfjaar van 1998 in de Bondsrepubliek Duitsland.

Januari	1
Februari	niet bekend
Maart	5
April	36
Mei	46
Juni	55
Juli	72

Uit dit overzicht blijkt dat Amerikaans vuilbroed in Duitsland regelmatig voorkomt. De import van bijen en/of bijenwoningen kan dan ook alleen getolereerd worden met een gezondheidsverklaring van een bevoegde instantie.

Ambrosiushoeve op Internet

Ambrosiushoeve heeft een eigen homepage op Internet. De Ambrosiushoeve is op Internet te vinden onder <http://home.wxs.nl/~ambros/home.html> Op de homepage van de Ambrosiushoeve is o.a. informatie te vinden over het onderzoek, de publicaties en de medewerkers van de Ambrosiushoeve.

De Ambrosiushoeve is ook per E-mail te bereiken onder: Ambrosiushoeve@wxs.nl

Bosliefje (*Nemóphila menziésii* H. & A.)

Houdt u van mooie blauwe bloemen en hebt u nog een plekje vrij in de tuin voor een groepje eenjarigen? Dan moet u dat stukje grond deze keer eens bestemmen voor het bosliefje. Maar wacht niet te lang met zaaien, want het zaad kiemt niet zo goed als de temperaturen wat hoger worden en de dagen wat langer.

Uit Californië en Oregon

Het bosliefje is een lid van de bosliefjesfamilie (*Hydrophyllaceae*), een niet zo grote familie met circa 230 soorten, die op een klein aantal na alle inheems zijn in Californië en Mexico. De ons zo bekende bijenplant phacelia (*Phacelia tanacetifolia* Benth.) behoort ook tot deze familie. Het merendeel van de soorten behoort tot het plantentype dat op droge gronden groeit; ze worden ook wel xerofyten genoemd. Het geslacht *Nemóphila* telt voor zover bekend 13 soorten, die in Noord-Amerika inheems zijn. Sommige daarvan worden voor tuinbeplanting toegepast. De naam van het geslacht is afgeleid van het Griekse *nemos*, bosje, en *philo*, beminnen, vandaar de naam bosliefje.

Van oorsprong komt het bosliefje uit de kuststreken van Californië en Oregon. Het verspreidingsgebied strekt zich uit tot een hoogte van ruim 1500 m. De plant is daar endemisch, dat wil zeggen dat zij van nature alleen daar voorkomt.

Eénjarige plant

Bosliefje is een eenjarige plant. De stengels zijn behaard en hebben een onregelmatige vertakking. Aan het begin zijn ze half liggend maar later richten ze zich op. De bladeren staan tegenover elkaar aan de stengels. Ze zijn veerdelig en voelen vlezig aan. Langs de randen en op de bovenzijde hebben ze een korte beharing. De langgesteelde bloemen staan in de oksel van de bladeren. Je zou het niet verwachten van zulke mooie insectenbloemen, maar ze zijn geurloos. Wat aan de kelk opvalt, zijn de korte teruggeslagen aanhangsels die tussen de kelkbladen zitten. De klokvormige bloemkroon heeft aan de bovenkant een prachtig hemelsblauw gekleurde rand en een wit hart. De onderkant is over het gehele oppervlak hemelsblauw. Aan de vorm en die mooie blauwe kleur heeft de plant haar lieflijke Engelse naam *Baby blue-eyes* te danken. Onder in de bloem zitten tussen de meeldraden op de bloemkroon twee dicht bij elkaar staande slippen. In de smalle sleuf daartussen liggen

de nectariën. De vrijgekomen nectar kan tijdelijk tussen beide slippen worden vastgehouden. Een beharing aan de buitenzijde van de slippen omvat de voet van de meeldraden, die tussen de lobben van de bloemkroon staan. De nog gesloten helmknoppen zijn roodbruin, het stuifmeel is wit. De stamper is bovenaan gaffelvormig in tweeën gedeeld. De beide stempels zijn als zwarte puntjes te zien. Het vruchtbeginsel is eenhokkig. Het is evenals het onderende van de stijl dicht met haren bezet.

Bestuiving

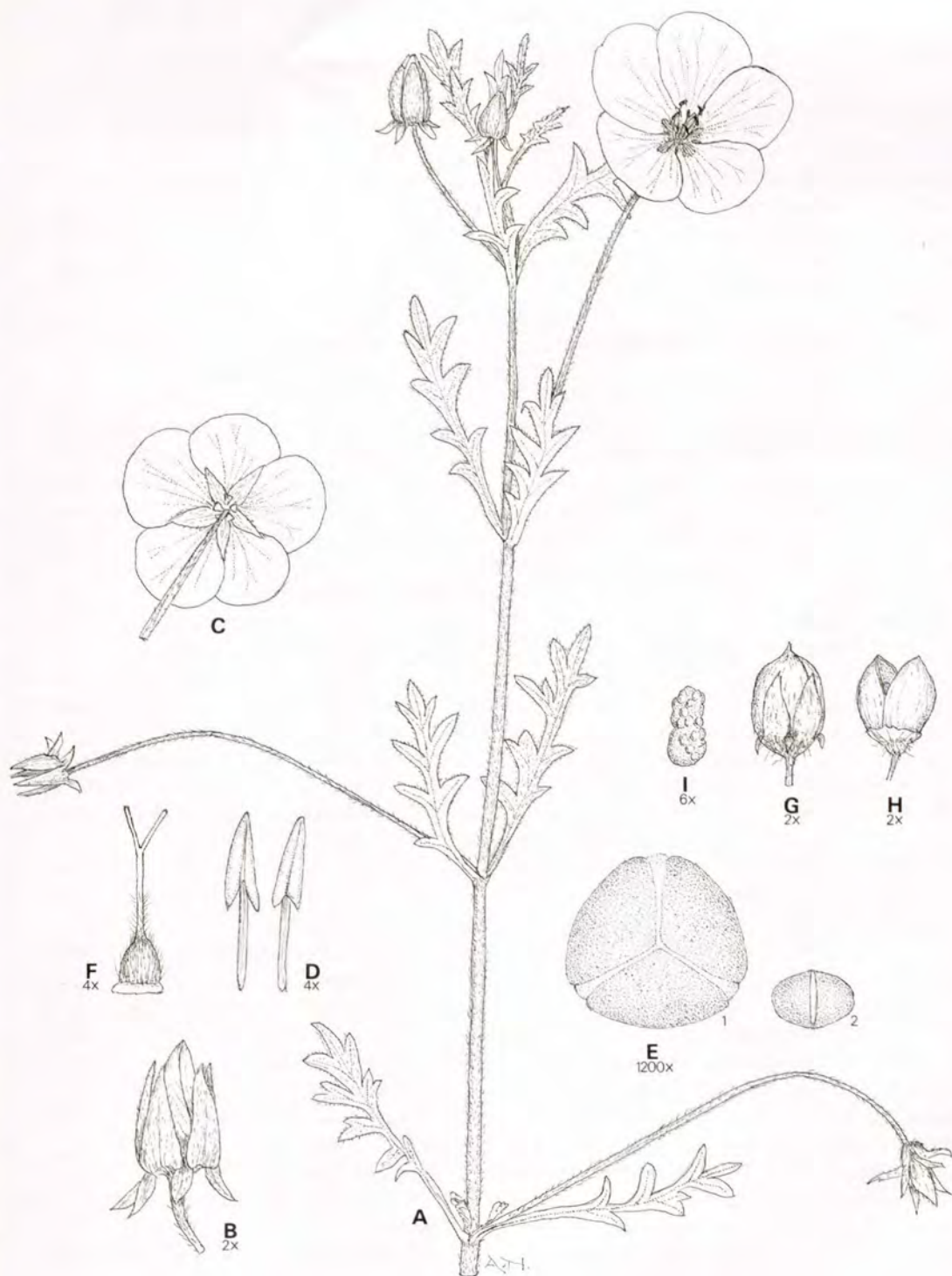
Spoedig na het ontluiken van de bloemen gaan de helmhokjes open en kan het stuifmeel door bezoeken insecten worden meegenomen. De meeldraden staan dan nog rechtop dicht tegen de stamper. Ongeveer twee dagen later worden de stempels rijp om stuifmeel te ontvangen. In een later stadium van de bloei wijken de meeldraden uiteen waardoor de kans op kruisbestuiving wordt vergroot, alhoewel zich ook bij zelfbestuiving zaad vormt. Bij het puren van de nectar staat een bij over de meeldraden en stamper gebogen en wordt het stuifmeel via de onderzijde van de bij overgebracht. In Californië is van vier soorten van het geslacht zandbij (*Andrena*) bekend dat ze oligolectisch zijn op het bosliefje en drie nauw daarmee verwante soorten. Oligolectische bestuivers verzamelen uitsluitend stuifmeel op nauw verwante planten.

Vermeerdering

Na de bloei buigen de bloemstelen omlaag. In het vruchtbeginsel kunnen ongeveer 25 zaden tot ontwikkeling komen. De zaden hebben een bobbelig oppervlak en zitten in een wit sponzig omhulsel dat spoedig afvalt. De vrucht gaat met 2 kleppen open. De kieming van de zaden heeft zich aangepast aan het klimaat van het gebied van oorsprong: natte winters en droge zomers. De zaden kiemen daar in de late herfst of vroege winter. Voor de kieming is veel vocht een vereiste. Door hoge temperaturen en veel lichtintensiteit wordt het kiemen van de zaden onderdrukt. De kiemplantjes zijn in ons land winterhard.

Literatuur

Cruden, R.W. (1974): The adaptive nature of seed germination in *Nemophila menziésii* aggr. *Ecology* 55: 1295-1305.



Bosliefje (*Nemóphila menziésii* H. & A.)

A deel van in bloei staande plant; B bloemknop; C onderzijde bloem; D meeldraad; E stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal; F stamper; G rijpende vrucht; H geopende vrucht; I zaad.

Monitoringsonderzoek onmisbaar bij de bestrijding van Amerikaans vuilbroed

F. Hoekstra en H. van Schuppen RVV, E. Kamp. ID-DLO, Chr. Smeekens IKC-L

Op grond van de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren wordt door de Nederlandse overheid Amerikaans vuilbroed bestreden. In deze wet zijn onder andere de aangifteplicht en de verschillende maatregelen die genomen kunnen worden vastgelegd.

Amerikaans vuilbroed is in Nederland de enige bijenziekte waarvoor een wettelijke aangifteplicht van kracht is. Voor de overige bijenziekten is er geen wettelijke aangifteplicht en is de bijenhouder zelf verantwoordelijk voor de preventie en bestrijding. De verantwoordelijke autoriteiten voor de bestrijding van Amerikaans vuilbroed zijn de directeuren van de RVV-kringen in de functie van Inspecteur-districtshoofd van de Veterinaire Dienst.

Bestrijdingsaanpak

Amerikaans vuilbroed wordt veroorzaakt door de sporevormende bacterie *Paenibacillus larvae*. De sporen van deze bacterie zijn zeer moeilijk te doden. Uit recent onderzoek in Argentinië bleek dat *Paenibacillus larvae* bacteriën pas voor 100% gedood zijn na een verhitting tot 160°C in een parafinebad. Nederland wil vrij blijven van Amerikaans vuilbroed. Bij het aantreffen van klinische verschijnselen en een positief bacteriologisch onderzoek worden de besmette- en de verdacht besmette volken geruimd (stamping out methode).

Onderzoek

Worden bij een gebiedsonderzoek tijdens een uitbraak bij andere imkers sporen van *P. larvae* aangetroffen dan vormen zij een besmettingsbron en dus een gevaar voor de overige imkers in de omgeving. Daarom moeten ook deze bijenvolken en materialen vernietigd worden.

Deze 'stamping out' methode gecombineerd met een importverbod van bijen en bijenwoningen heeft ertoe bijgedragen dat Amerikaans vuilbroed in de afgelopen jaren slechts sporadisch is voorgekomen in Nederland. Deze methode is dus met succes gebruikt. Om op deze wijze ook in de toekomst verspreiding van Amerikaans vuilbroed te voorkomen is de nodige discipline en medewerking van alle bijenhouders nodig.

Kosten voor de bestrijding

De kosten van de bestrijding van Amerikaans vuilbroed worden gedragen door het fondspolitonele dierziekte bestrijding. Op basis van een overeenkomst financieren overheid en bedrijfsleven elk voor 50% dit fonds. Het bedrijfsleven zijn de veehouders die bij een uitbraak van een aangifteplichtige dierziekte ook een vergoeding krijgen uit dit fonds. De bijenhouderij levert geen bijdrage aan dit politonele fonds. In 1998 zijn er vijf gebieden met een uitbraak van Amerikaans vuilbroed geweest. De hoge kosten die hiermee gepaard zijn gegaan en het feit dat de bijenhouderij geen bijdrage levert aan het bestaande politonele fonds hebben tot kritische opmerkingen op beleidsniveau geleid.

Monitoringsonderzoek

Ter ondersteuning van het 'stamping out' beleid is het van belang te weten in welke mate de sporen van *P. larvae* in de Nederlandse bijenvolken aanwezig zijn. Immers als de sporen van *P. larvae* maar weinig voorkomen is er weinig kans op uitbraken van Amerikaans vuilbroed en zal het 'stamping out' beleid succesvol blijken. Zijn de sporen van *P. larvae* wijd verspreid dan is er een groot risico op klinische uitbraken.

Het monitoringsonderzoek is mede opgezet naar aanleiding van berichten uit de bijenhouderij dat sporen van *P. larvae* in bijenvolken aanwezig kunnen zijn zonder dat dit leidt tot verschijnselen van Amerikaans vuilbroed. Om hierover meer duidelijkheid te verkrijgen is door de werkgroep Amerikaans vuilbroed bewerkstelligd dat bij het ministerie dit onderzoek voor gereduceerd tarief kan worden uitgevoerd.

Het ID-DLO te Lelystad onderzoekt sinds 1998 door imkers ingezonden honingmonsters op de aanwezigheid van sporen van *P. larvae*. De meerwaarde van een goed uitgevoerd honingonderzoek is dat:

1. Er informatie over de aanwezigheid van de sporen van *P. larvae* beschikbaar komt, die ook gebruikt kan worden bij eventuele nieuwe uitbraken.
 2. Een infectie vroegtijdig kan worden opgespoord.
 3. Onnodige verspreiding kan worden voorkomen.
- Hierdoor wordt de bestrijding van Amerikaans

vuilbroed beter beheersbaar.

In 1998 zijn door 165 bijenhouders honingmonsters ingestuurd. In slechts acht monsters zijn sporen van *P. larvae* aangetoond. Achteraf is gebleken dat zes van deze acht inzenders recent contact hadden met imkers uit de destijds besmette gebieden in Brabant. Helaas kwamen de monsters voornamelijk uit West- en Zuid-Nederland en nauwelijks uit Oost-Nederland. Het ID-DLO wil het honingonderzoek in 1999 graag voortzetten en uitbreiden naar heel Nederland.

De werkelijke kosten van het monitoringsonderzoek bedragen ongeveer f50,- per honingmonster. Bij de imker wordt f15,- per monster in rekening gebracht. Het verschil, f35,- per monster, wordt gefinancierd uit het programma wettelijke dienstverlenende taken van ID-DLO. Het betreffende onderzoeksprogramma wordt eind 1999 beëindigd. Voor een nieuw programma moeten nieuwe afspraken met het ministerie van LNV worden gemaakt.

Gezien het geringe aantal inzendingen dient de vraag gesteld te worden hoeveel draagvlak er in de bijenhouderij is voor dit monitoringsonderzoek. Heeft het dan zin dat de overheid dit onderzoek blijft uitvoeren?

Terugtrekkende overheid

In toenemende mate legt de overheid de verantwoording van de bestrijding van dierziekten bij het bedrijfsleven zelf. Vanuit dit oogpunt is in de komende

jaren vanuit de overheid te verwachten dat aan de bijenhouderij de vraag wordt gesteld om een bijdrage voor de bestrijding van Amerikaans vuilbroed. Dit zal zeker het geval zijn indien er een toename van het aantal uitbraken van Amerikaans vuilbroed zal plaatsvinden. De kosten voor het uitvoeren van 'stamping out' zullen dan ook evenredig toenemen.

Een belangrijk probleem hierbij is dat niet alle bijenhouders bij de overheid geregistreerd zijn en er dus geen mogelijkheid is om een heffing bij alle bijenhouders op te leggen.

Toekomst

De bestrijding van Amerikaans vuilbroed is in de eerste plaats een belang van de bijenhouders. De overheid heeft in de afgelopen jaren een belangrijke bijdrage geleverd middels de financiering van de 'stamping out' methode waardoor deze besmettelijke ziekte altijd van beperkte omvang is gebleven.

Om deze situatie te handhaven eist de overheid alle medewerking van de bijenhouderij. Een belangrijke bijdrage is deelname aan het monitoringsonderzoek van ID-DLO. Hierdoor kan een beter inzicht worden verkregen in de verspreiding van *Paenibacillus larvae* in de bijenvolken in Nederland. De medewerking van iedere bijenhouder is hiervoor onmisbaar.

Informatie over dit honingonderzoek kan gevonden worden in het Bijen 7(10): 264 en Bijen 7(11): 299 (1998).



Bij een aantasting door Amerikaans vuilbroed veranderen de larven en poppen van het broed in een kleverige massa waarvan met een lucifer draden zijn te trekken. Foto: Ambrosiushoeve

Kijken naar de vroege bloeiers bij de Ambrosiushoeve

mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens

De kleverige knoppen van de paardekastanje staan al te popelen om open te gaan. 't Is 5 februari '98, tijd om een kijkje te gaan nemen in het arboretum van de Ambrosiushoeve in Hilvarenbeek om vast iets van de sfeer van de lente te gaan proeven.

Taxus baccata (of venijnboom)

42 Uitzonderlijk druk bezoek van volbepoederde honingbijen! Dit inheemse mannelijke exemplaar blijkt als windbloeiër kennelijk zeer belangrijk als stuifmeelleverancier. Straks zullen aan een andere diepgroen gekleurde vrouwelijke naaldboom, kegelbessen voorzien van eenvlezige rode zaadrok verschijnen en voedsel bieden aan talrijke vogeltjes. Deze zullen op hun beurt via hun uitwerpselen voor de verspreiding van de giftige, venijnige zaden zorgen. Overigens de gehele plant is giftig, maar vooral de nieuwgevormde lichtgroene eindscheuten bevatten het gif taxol. Sinds kort wordt uit dit gif een geneesmiddel gemaakt dat wordt gebruikt in de strijd tegen kanker. In tuinen vormt de taxus een geliefd snoeiobject en op kerkhoven een fijne schaduwboom. Vanwege zijn betekenis voor mens en dier verdient hij dat hij meer wordt aangeplant. Hij mag dan wel trager groeien dan onze ingevoerde door zure regen aangetaste naaldbomen, maar gaat wel eeuwen mee.

Mahonia bealei

De enige plant die vandaag bezoek kreeg van een

flink aantal uit hun winterslaap ontwaakte aardhommelkoninginnen. Ze domineren erop los en gaan heel vernielzuchtig tekeer. De onderdanige honingbijen tref ik aan op de afgevalven bloembekleedselen op de grond. De gele kelkbladen laten ze met rust. Zij doen zich waarschijnlijk tegoed aan de restanten nectar die aan de basis van de eveneens felgele kroonbladen wordt uitgescheiden. Bij de Mahonia komt het stuifmeel pas vrij nadat de stempel is opgedroogd. Zo voorkomt de plant zelfbestuiving. Vandaag is het de aardhommelkoningin die voor bestuiving zorgt. De meeldraden klappen na aanraking naar binnen waarna de helmhokken met kleppen openspringen en haar harige lichaam geel bepoederen. Vliegt de zware 'donzige poes' hierna op een jongere bloem die in het vrouwelijke stamperstadium verkeert, dan neemt de vochtige stempel het stuifmeel van het hommellichaam om later, als bevruchting heeft plaatsgevonden, in zoete blauwgerijpte vogelbessen te veranderen. Het verzamelen van het eiwitrijke stuifmeel is pure noodzaak. De koningin moet alvast aansterken om straks snel te kunnen beginnen met het stichten van een hommelvolk. Hiervoor moet ze eerst een wasbeker maken en deze met honing vullen en dan in een andere wasbeker 5 tot 15 eieren leggen. Vervolgens is zij als enig insect in staat om liggend op de eibeker met haar kop naar de honingbeker gekeerd te gaan broeden. Met behulp van de vliegspieren kan ze haar borststuk tot boven de 35°C



Een stuifmeelverzamelende bij op de gele kornoelje. Dia: Frans Janssen

verwarmen. Nabij de basisschool in mijn dorp staat de Mahonia aquifolium nog in knop. De Mahonia media 'Charity' zag ik echter al in december bloeien inde voortuin van mijn buren. Op deze plant kun je dus ook al in de winter, op die dagen dat de temperatuur even boven de 10°C stijgt, honingbijen zien, die uit hun winterrust zijn gekomen, om op deze plant even vers voedsel te halen.

Cornus mas L. (gele kornoelje)

Deze tot een grote boom uitgegroeide kornoelje mag dan nog niet in het blad staan maar is al wel rijkelijk getooid met citroengele bloemen. Van ver valt hij mij al meteen op. Het gonst er vandaag van de honingbijen. Even verstil ik van dit machtige gebruis. Ook de vier gele windselblaadjes waarin de felgekleurde bloemetje verenigd zijn doen mee om reclame te maken voor honingbijen. Het stuifmeel is voor hen, in een tijd dat er nog niet veel planten bloeien, belangrijk als voedsel, maar ook als bescherming tegen de lastige voorjaarsziekte nosema. Op kalkrijke hellingen in België is de boom inheems. Honingbijen zorgen na bestuiving voor eetbare bessen voor mens en dier. Vin de Cornouille - een Frans wijn - wordt bereid uit deze bes. Tip: maak eens een boog door twee exemplaren naast elkaar te planten.

Wandel er onderdoor en geniet van de vroegste bloeier onder de Cornussen.

Viscum album L. (vogellijm of maretak)

Felgeel staat hij te bloeien op zijn gastheer: een Malussoort. Nog voor zijn gastheer bladeren krijgt wil deze mannelijke tweehuizige halfparasiet de aandacht van bij voorkeur de bloemvaste honingbijen hebben. Niet alleen met de kleur maar ook met zijn geurige nectar maakt hij perfecte reclame. Door kruisbestuiving zullen bij de vrouwelijke planten giftige witte bessen ontstaan die pas 's winters rijpen en dan door vogels worden gegeten. Het kleverige zaad wordt met hun snavel afgeveegd aan een tak en een nieuwe maretak kan ontkiemen. Dit exemplaar is door de mens aangebracht. De plant onttrekt voedsel aan de gastheer maar kan daarnaast door middel van bladgroen ook zelf voedsel maken. Hij is inheems in Zuid-Limburg. Elk jaar groeien aan het eind van ieder takje twee nieuwe takjes. Als ik deze vertakkingen tel blijkt dat deze plant al vele jaren oud is. Vroeger was de maretak voor de Germanen een heilige plant. Ze hingen hem in de huiskamer om bescherming te zoeken tegen boze heksen of maren. In Engeland noemt men deze plant mistletoe en is daar nog steeds in gebruik als kerstversiering.

bijen FOTO VAN DE MAAND



De hier afgebeelde bijenstal staat in openlucht museum 'Los Hoes', te vinden in Ootmarsum. De heer A. Franken, imker te Oldenzaal is de beheerder. Bij de stal geeft hij regelmatig voorlichting aan toeristen.

Een minne dag

Het weer heeft grote invloed op de ontwikkeling en het gedrag van de bijen. Maar niet op bijen alleen. Lawaaiige kinderen, storm op komst, kouwe rillingen, sneeuw in de lucht, vallende bladeren, bottende knoppen enz. Bij mij slaat onrust toe zodra vorst en sneeuw in beeld komen. Tijdens de vorstperiode in november was het weer zo ver. Een prachtige dag, niet veel wind en de temperatuur voortdurend onder nul. Perfect schaatsweer, maar dan moet er wel betrouwbaar ijs zijn. Opgejut door berichten over schaatsen op natuurijs ga ik poolshoogte nemen bij een ondergelopen stuk land in het duingebied. Een mooie ijsvloer, maar het kraakt vervaarlijk. Er is

44 niemand te bekennen. Logisch in deze tijd van het jaar, praat ik mezelf moed in. De volgende dag is het gedaan met de vorst... Uiteindelijk met tegenzin de schaatsen achter op de fiets gelaten. Om de pijn te verzachten ben ik nog even naar de wadkant van het eiland gegaan om te genieten van de eerste ijsveldjes langs de kust. Daaraan vooraf langs de bijen. Muisstil was alles. Over muizen gesproken. Om ze buiten te houden heb ik voor de vliegspleet van een aantal kasten, waarin de verkleinblokjes niet passen, strips van een oude zinken moerrooster vastgeprikt met een paar punaises. Later hoorde ik dat er 500 meter verder om Oost wel was geschaatst. Dat deed pijn

Doet ze het wel, doet ze het niet?

Vorige maand hebben we een poging gedaan inzicht te krijgen in de mechanismen rond het zwermen. Hoe zat het ook weer. Gebrek aan opslagruimte voor nectar, jonge bijen bouwen een voedselvoorraad op in de maag, trossen in groepen samen langs de uiteinden van het broednest, raken afgesloten van de onderlinge voedselcommunicatie, voelen zich moerloos, zetten doppen aan enz. Wacht eens even, de reservoirbijen zetten doppen aan omdat ze het zwermonderdrukkende feromoon van de koningin niet ontvangen. Maar diezelfde reservoirbijen zullen toch ruimte moeten maken voor de koningin die alsdan de aangezette doppen kan beleggen. Dan kunnen ze zich toch weer tegoed doen aan de koninginferomoon? Deze volgorde van gebeurtenissen staat in alle boeken maar ik heb mijn twijfels. Wie heeft een koningin een speeldop of zwermcel zien beleggen? Vele duizenden imkers over de hele wereld inspecteren jaarlijks miljoenen bijenvolken, maar niemand heeft ooit gemeld het te hebben gezien! Maar er is meer dat mijn twijfel voedt.

Waarom legt de koningin bevruchte eitjes in werkstercellen en onbevruchte in darrencellen? Volgens onze huidige kennis vanwege het verschil in diameter van de cellen. Bevruchte eitjes bij een kleine diameter en onbevruchte bij een grote. Zou de koningin dan een bevrucht eitje leggen in een speeldop of zwermcel met grote diameter? Niet erg waarschijnlijk. Het is natuurlijk een mooi verhaal, net als de koningin op bruidsvlucht met die ene dar. Jammer voor de romantiek, maar ik ga er toch maar van uit dat de eerder genoemde reservoirbijen doppen aanzetten op het aanwezige broed.

Dit volk kon niet zwermen

Een grote hoeveelheid feiten ondersteunen de theorie dat de zwermneiging niet ontstaat door een afname van de hoeveelheid koninginnenstof (KS). Zelfs het toedienen van een hoeveelheid kunstmatig vervaardigde koninginnenstof aan een sterk volk kon de zwermplannen niet onderdrukken (we weten nu waarom, de KS kon de geprogrammeerde zwerm- of reservoirbijen niet bereiken) Behalve interne factoren die een rol spelen in het zwermproces is het buitengebeuren vaak van doorslaggevende betekenis. Een voorbeeld van een Amerikaanse imker. 'Een volk had zich toegelegd op stille moerwisseling en had midden op een raat met broed een dop aangezet. De imker ging vol vertrouwen met vakantie. Er was voldoende honingruimte, dus: Dit volk kon niet zwermen (hoe vaak hebben we dat gedacht?) Het werd prachtig weer, de nectar stroomde binnen. In een razend tempo waren niet alleen alle cellen gevuld, maar ook de honingmaagjes van de bijen. Het volk zwermde.' Ook het tegenovergestelde kan gebeuren. Er zijn al zwermplannen/reservoirbijen en er ontstaat een drachtpauze. Komt daardoor de onderlinge voedseloverdracht weer tot stand dan bereikt de KS opnieuw alle bijen. Gevolg: de zwermkoffers van de reservoirbijen worden weer uitgepakt. Is de zwermvoorbereiding al in een ver(der) gevorderd stadium en komt de onderlinge voedseluitwisseling niet tot stand dan zien we vaak dat bij de eerste de beste vliegdag wordt gezwerm. Is ruimte geven doorslaggevend? De Amerikaanse imker Frank Chamberlain nam de proef op de som. Hij ging uit van sterke volken op twee broedkamers en een lage honingkamer. In het voorjaar verwisselde hij van een aantal volken elke twee weken de broedkamers. Daardoor was er voortdurend voldoende ruimte boven het broednest

aanwezig. Was er tijdens het wisselen van de bakken broed in beide kamers dan verhuisde dat naar de onderbak. Tijdens een inspectie zwermden een buurvolk waarin twee weken daarvoor geen enkel zwermteken aanwezig was. De koningin was geknipt en de zwerm sloeg terug. Direct daarna inspecteerde hij dit volk. Op een klein beetje nectar na was de bovenbak leeg! Er was dus geen sprake van ruimtegebrek. Hij gaat als volgt verder: 'Vorig jaar was een goed seizoen voor me, 'plenty' honing. Er waren ook veel volken die wilden zwermen. Dit jaar probeert bijna elk volk te zwermen en de bijen halen meer nectar dan ze kunnen verwerken. Elke cel zonder broed is gevuld met nectar/honing'. Onze uitleg: in het laatste voorbeeld zijn reservoirbijen ontstaan gevolgd door zwermen. Akkoord, maar hoe zit dat dan met die verwisselde broedkamers uit het eerste voorbeeld waarbij voldoende ruimte in de bovenbak aanwezig was? Alle volken die aldus werden behandeld kregen zwermneiging. Om dat te verklaren bekijken we hoe een volk in de vrije natuur zijn nest opbouwt.

Het uitgangspunt van een bijenvolk

De raten zijn aan de bovenzijde vastgezet en van boven naar beneden gevuld met verzegelde honing, nectar, stuifmeel en broed. Met een verzegelde honingkoepel boven het broednest is voor de bijen de ideale situatie bereikt. De deur naar boven is verder gesloten. Alle binnenkomende nectar wordt opgeborgen naast en in de vrij komende cellen van het broednest onder de bestaande honingkoepel. De beschikbare ruimte in holle boom of korf wordt naar onderen volgebouwd. Bij aanhoudende dracht ontstaan door gebrek aan opslagruimte reservoirbijen en de zwermneiging bouwt zich op. Terug naar de volken met verwisselde broedbakken. In deze volken bevond zich bij veel raten een brede honingkoepel boven het broed. De dracht was mager. De bijen namen de koude en lege bovenbak nauwelijks in gebruik. De levenscyclus van de op deze manier behandelde bijenvolken speelde zich af in de onderste broedkamer. De ruimte die vanuit de gedachtegang van de imker aanwezig was bestond niet voor de bijen. Voor hen was de deur naar boven afgesloten door de verzegelde honingkoepel en nectar er onder terwijl er geen ruimte was voor het bouwen van raten met als gevolg zwermneiging.

Resumé

Gebrek aan ruimte voor de koningin om eitjes te leggen zet niet aan tot zwermen als er voldoende

geschikte ruimte is voor de opslag van nectar en het broednest aan de bovenzijde niet wordt afgesloten door een gesloten voedselrand. Te weinig geschikte ruimte voor de opslag van nectar ontstaat veel eerder dan wij imkers veronderstellen. Nectar bevat gemiddeld driemaal zoveel water als honing en vraagt tijdelijk veel opslagruimte. We weten het en toch laten we ons vaak verrassen. Volgende maand een verslag van een volk dat onbeperkt kon bouwen en ... toch zwermden.

Het weer in februari

Voor het midden van het land geldt over de periode 1961-1990 als normaal 75 uren zonneshijns, 48 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 5,7°C. Op de drempel van het seizoen 1999 kijken we nog even terug op het afgelopen jaar, als ruggeleuning bij uw aantekeningen.

Februariemaanden					
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag (mm)	Max.temp	(°C)
1994	zonnig	(90)	droog (29)	vrij koud	(4,8)
1995	normaal		zeer nat (88)	zeer zacht	(9,4)
1996	normaal		normaal	koud	(3,4)
1997	normaal		zeer nat (83)	zeer zacht	(9,1)
1998	zeer zonnig	(108)	zeer droog (17)	zeer zacht	(9,8)

Seizoen/maand	Zon	Neerslag	Max.temperatuur
1997/98 winter	+	n	++
1998 maart	n	++	++
1998 april	-	++	+
1998 mei	n	-	++
1998 juni	-	++	n
1998 juli	-	n	-
1998 augustus	n	n	n
1998 september	-	++	n
1998 oktober	-	++	-

Geraadpleegd

Chamberlin, F., How I handle swarming, *The American Bee Journal* 138(6): 437
 Jaycox, E., Beekeeping tips and topics: 22

De zachteardige carnica's van Schiermonnikoog

Peter Liefbroer

In het Bijen 7(11): 302-303 (1998) schreef Mari van Iersel een mooi artikel over de carnica-koninginnen van Schiermonnikoog en hun nazaten. Ik ga beschrijven hoe de teelt op Schiermonnikoog is georganiseerd. Daarnaast zal ik veel aandacht besteden aan de lol die we beleven aan de zachteardige carnica's op het mooiste eiland in de Waddenzee, Schiermonnikoog.

46

Historie

De historie van de bijen van Schiermonnikoog gaat al ver terug. Mijn ervaring met de eilandbijen stamt uit het begin van de jaren '90. Ik organiseerde toen mijn eerste gevorderdencursus (tegenwoordig 'Uitvoeren bijenhouderij'). Ter illustratie van systematische koninginnenteelt kwamen we terecht bij de heer Geskes, toen nog beheerder van het koninginnenteelstation op Schiermonnikoog. We werden door dhr. Geskes ontvangen in de bijenstal. Deze bijenstal ligt in een duinvallei vlakbij de jeugdherberg. Prachtig verstopt, want volgens mij nog steeds onvindbaar ondanks de bovenstaande locatieaanduiding. Later ook wel omschreven als 'sanatoriumlokatie', omdat het valleitje ligt op de rand van het dorp Schiermonnikoog en aan het begin van de duinen. Het dorp natuurlijk vanaf het vroege voorjaar een interessant drachtgebied door veel en gevarieerde bloei in de tuintjes en tuinen onder relatief beschutte omstandigheden (op Schier is het

voorjaar gemiddeld later door lagere temperaturen en meer wind). En de duinen is een rijk drachtgebied door de periodiek massale aanwezigheid van planten als kruipwilg, lijsterbes, esdoorn, liguster, braam en wilgenroosje. Er is voor de bijen dus bijna altijd wat te halen en aan stuifmeel is nooit gebrek. De eerlijkheid gebied te zeggen dat na de braam, in natte jaren, in de drachtpauze tot de bloei van de lamsoor, voeren noodzakelijk is.

De overdekte bijenstal biedt plaats aan 15 volken. Daarnaast zijn nog ruim 15 volken verspreid over de duinvallei opgesteld. Geskes stak zijn verhaal af in de overdekte bijenstal. Hij vertelde over de historie van het bevruchtungsstation, na de komst van de varroamijt veranderd in koninginnenteelstation. Enkele kasten werden geopend om de zachteardigheid, de rustige zit van de bijen op de raat en het vrijhouden van de toplat van de carnica-volken te demonstreren. Natuurlijk werd daarbij gewerkt zonder kap en ook wij, een groep van ruim twintig cursisten soms met man/vrouw en kinderen keken bijna allemaal toe zonder gezichtsbescherming. En hoewel we onder de indruk waren zag ik sommige cursisten denken: 'Is dit alles'. Want hoewel we geboeid werden door de verhalen over honderden bevruchtungskastjes van het vaste land in de duinvallei met carnica-darren kwamen we toch vooral voor de teelt van carnica-koninginnen.

Bram de Smidt

En toen verscheen een man in een wit apothekersjasje: Bram de Smidt. Hij kwam een starter maken. Wij hadden tijdens mijn eerste gevorderdencursus zelf ook geprobeerd om koninginnen te telen, zonder starter en dat was een faliekante mislukking geworden. Dus wij waren zeer nieuwsgierig. Hier ging iets gebeuren! Eén en al oor en oog waren we. En nu raakten we pas echt onder de indruk van de zachteardige carnica. Ramen met bijen werden afgeslagen in een plastic emmer, de emmer op de grond gebotst en de bijen in een drieramer 'gegoten'. We stonden er met onze neuzen bovenop en niemand werd gestoken. Nog een drieramer werd gevuld en beide kastjes werden meegenomen naar een zomerhuisje.



Bram de Smidt laat zien hoe dopjes met een ééndagslarfje in een starter geplaatst worden. Foto: Peter Liefbroer.

In het zomerhuisje bij een kop koffie kregen we het verhaal te horen over de koninginnenteelt op Schier. De starter bestaat uit een drieraamkastje met een volledige gaasbodem. Het kastje is gevuld met een broedraam voer (ook suikerwater, er wordt tijdens de teelt altijd gevoerd, zodat alle volken steeds over voldoende voer beschikken), een broedraam stuifmeel en een honingraam water, onder dat laatste raam is voldoende ruimte voor de afgeslagen en naar binnen gegoten bijen. Het kastje wordt afgesloten met een opzetrand waarin vier teeltlatjes passen met totaal 40 kurkjes en wasdopjes, waarin later ééndagslarfjes overgelarfd kunnen worden.

Om de bijen een goed moerloos gevoel te geven moesten de drieramers eerst enkele uren blijven staan. Dat gaf ons de gelegenheid om per fiets het eiland te verkennen. Ondertussen hadden we het sanatoriumverhaal gehoord, maar ook het verhaal over de hoofddracht van het eiland: de lamsoor. Vanaf de bunker, het hoogste punt van Schier, in de duinen, kregen we een goed overzicht over het eiland. Daar links de vallei met bijen en veel verder naar rechts, vanaf het bakken het begin van de kwelders, met de in juli en augustus bloeiende lamsoor. Wij schatten de afstand tussen bijen en hoofddracht tussen de 5 en 10 kilometer. Dus waar staan de bijen tijdens de lamsoorbloei? De bijen blijven ook tijdens de lamsoorbloei gewoon in de vallei. De bloei van dit gewas is zo rijk en interessant voor bijen dat afstand geen belemmering is voor oogsten tussen de 300 en 1.000 kg, afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens de bloei. Na een mooie fietstocht door het duin bereikten wij de kwelders, met de vette lamsoorvormige bladeren in rozetten en de eerste, nog groene bloeiaren.

Overlarven

Teruggekomen bij het zomerhuisje, de Stichting huurt dit huisje alleen in het teeltseizoen voor enkele weken, kunnen we gaan overlarven. Elk kurkje met wasdopje wordt nu vervangen door een kurkje met wasdopje en een ééndagslarfje in de melk. We mogen het ook zelf proberen: met een overlarfnaald en gericht koud licht, via een glasvezelbundel, de kleine larfjes uit hun celletjes lichten en overbrengen naar de lege wasdopjes. De gevulde wasdopjes worden vervolgens verwisseld met de lege dopjes uit de teeltlatten boven op de starters. Het is een secuur werkje, zowel het overlarven zelf als het verwisselen van de kurkjes zonder een bij te laten ontsnappen. Een ontsnapte bij zal uiteindelijk wel terugvliegen naar de stal, maar kan



Dhr. Geskes demonstreert de zachtaardigheid van de carnicabij. Foto: Peter Liefbroer.

zich daarvoor ontlasten in het zomerhuisje, en bijenpoep daar houden de burgers op Schier niet zo van.

Als beide drieramers gevuld zijn met larfjes moeten ze 24 uur rusten bij kamertemperatuur. En die rust is maar schijn. De werksters in de kastjes (moerloze volkjes!) zijn druk bezig om de larfjes te verzorgen als toekomstige koninginnen. Ze worden ruimschoots in de koninginnengelei gelegd en de dopjes worden 'aangeblazen' dat wil zeggen dat de wasdopjes worden uitgebouwd. De werksters in de starters zijn ook niet zomaar werksters, maar het zijn relatief jonge huisbijen. Deze werksters zijn afkomstig uit tevoren geprepareerde volken. In deze kasten wordt het gesloten broed onder een koninginnenrooster gebracht, evenals de koningin. Het open broed wordt boven het rooster gehangen. Zodoende zijn de oudere werksters onder in de kast te vinden en de jongere, met actieve voedersapklieren boven in de kast. Bij het maken van de starter worden de bijen afgeslagen van de ramen met open broed boven het rooster.

Wordt vervolgd!

Winterbehuizing voor bijen

J.J. Speelziek

Kom je voor het eerst in contact met een Duitse korfimer op de Lüneburgerheide, dan vind je het opmerkelijk dat de vlieggaten zich daar geheel aan de bovenzijde van de korf bevinden. Naar verluidt vindt men dat praktisch, immers als de bijen zwaar beladen thuiskomen, landen ze zonder omwegen direct in het warme broednest. Wel blijft de vraag of een bovenzijdegat tijdens de winter geen problemen oplevert, immers veel van de opstijgende warmte ontwijkt op deze manier. In ons land houden men er duidelijk andere ideeën op na, want in vrijwel alle korven bevindt het vlieggat zich min of meer aan de onderzijde. Slimme korfimmers maken soms twee vlieggaten, één zomer- en één winter-vlieggat, 's Winters wordt dan het bovenzijdegat gesloten. We denken daarbij onbewust aan de niet geringe jaarlijkse wintersterfte van bijenvolken in Duitsland, hetgeen met name een rol speelt bij kastvolken. Ook het klimaat zal daarbij vermoedelijk wel een rol spelen.

Gasbodem en ventilatie

In een juist (1998) uitgekomen boekje 'Einfach imkern' van dr. Gerhard Liebig wijst deze bekende bijendeskundige op de grote waarde van een gasbodem, die met name in vochtige gebieden voor een beter klimaat in de bijenwoning zorgt. Deze gasbodem zorgt er verder voor dat de bijen in het voorjaar niet te vroeg overgaan tot de vorming van een broednest, hetgeen bij plotseling invallende vorst tot een relatief hoge bijensterfte aanleiding kan geven. De Segeberger Kunstofkast bezit ook een 'open' bodem. Op de Veluwe trof ik zelfs imkers die hun korven ter wille van een betere zuurstofuitwisseling gedurende de winter op een gasbodem plaatsten. Wel loopt men hiermee het risico dat de bijen een hoger gelegen vlieggat dichtkitten want aan tocht hebben zij nu eenmaal een broertje dood. In tegenstelling tot ons land is de gasbodem bij onze oosterburen nog geen gemeen goed.

Verhoogde opstelling

Een bijkomende, maar beslist niet onbelangrijke zaak is het plaatsen van bijenkasten op een verhoogde opstelling. Hoe dichter bij de grond, des te vochtiger het interne kastklimaat! Zo trof ik in het voorjaar eens een aantal dubbelwandige bijenkasten aan op de grond temidden van een fraaie heidetuin. Vanwege de

vochtige sfeer in de heide waren de bijenvolken gedeceerd, terwijl tussen de dubbele wanden van de kasten veel dode pissebedden werden aangetroffen. Gevallen van wintersterfte worden zelden veroorzaakt door koude (in Finland overwinteren bijen zelfs bij temperaturen van -40°C) maar door overdadig vocht. Bij de consumptie van suikerhoning komt 's winters voor elke liter honing een liter water vrij en dat moet wel worden afgevoerd.

Ervaringen in Canada hebben aangetoond dat in het wild levende bijen, gehuisvest in bomen, zich altijd 10 tot 20 voet boven de grond bevinden en op die hoogte beslist geen 'natte voeten' krijgen. Bij de grote imkerijen in dat land overschrijden de winterverliezen zelden de 3-5% waarbij de oorzaak dan wordt toegeschreven aan moersterfte, een niet ontdekte virusziekte of wel een fout van de imker.

Overwintering van wilde bijen

Bij een onderzoek in een op grote schaal totaal verlaten agrarisch landgebied in het NO van de USA is gebleken dat 17 in het wild aangetroffen bijenvolken gebruik maakten van bestaande nestholten in eikenbomen. Het betroffen in het algemeen lange cilindervormige holten met een inhoud van gemiddeld 45 liter (gelijk aan twee broedkamers van een Spaarkast) met het vlieggat onderin. Bij een keuze tussen een boomholte met de vliegopening boven of onder, kozen de bijen voor de laatste. Is er sprake van een ruim bemeten vlieggat, dan verkleinen ze dat tot 32-38 mm. Uit onderzoekingen van zulke boomvolken bleek dat de binnenzijde volledig met propolis was afgekit. Eventuele rottingsprocessen en doorwatering hebben dan geen nadelige invloed op de bijen. Aldus een verhaal over natuurlijke bijenbehuizing in de 'Illustrated Encyclopedia of Beekeeping' (1985) van Morse en Hooper.

Conclusie

Overwinter op voldoende ruimte (twee bakken), voorzien van een gasbodem, minstens 50 cm van de grond en op een goed beschutte plaats, waar de bijen niet gestoord worden. De vlieggaten gericht op het zuidoosten en deze voorzien van een muizenrooster.

Het alleszins lezenswaardige en rijk geïllustreerde boekje 'Einfach imkern', (186 pag.) is verkrijgbaar bij genoemde schrijver, adres: Alte Dorfstrasse 90, D-70599 Stuttgart, door in de brief drie biljetten van DM 10,- in te sluiten.

Bijen in de Amerikaanse staat Kentucky

We lezen wel eens berichten over bijenvolken die zich in de vrije natuur gevestigd hebben en daar kans zien de varroamijt te overleven. Vooral in tropische gebieden zijn deze volken te vinden. Dat de tropische omstandigheden daarbij een belangrijker rol spelen dan het natuurlijke weerstandsvermogen blijkt uit het volgende verhaal. Al zo'n 300 jaar leven er bijenvolken in Kentucky in de vrije natuur. Het zijn afstammelingen van de zwarte Europese bij die in de 17de eeuw werd ingevoerd. Zo'n 10 jaar geleden deden de varroamijt en de tracheemijt hun intrede in Kentucky en verspreidden zich over het land, daarbij zowel de wilde bijenvolken als de volken van imkers met de ondergang bedreigend. De wilde bijenvolken zijn inmiddels verdwenen.

Bron: *The New Zealand Beekeeper* 1998(5)

Oude raat als bestrijder van ziekten?

Algemeen zijn we ervan overtuigd dat we het ratenbestand zeer regelmatig moeten vernieuwen om de bijen niet te belasten met allerlei ziektekiemen die in oude raat achterblijven. Toch blijkt dat niet voor elke ziekte te gelden. Een studie naar de invloed van de leeftijd van raat op de ontwikkeling van de tracheemijt toonde aan dat deze mijt zich slechter ontwikkelde in volken met oude raat dan in volken met nieuwe raat. Volken op nieuwe raat hadden drie tot vier keer meer mijten. Deze onverwachte resultaten zijn moeilijk te verklaren. Er is blijkbaar een milieufactor in het bijenvolk die de weerstand tegen de tracheemijt verhoogd. Deze milieufactor zou dan verband kunnen houden met stoffen die zich in de raat bevinden. De wetenschappers haasten zich te verklaren dat ze niet willen beweren dat volken op oude raat gezonder zijn dan volken op nieuwe raat. Ze hopen dat het onverwachte resultaat van dit onderzoek zal bijdragen tot een beter begrip van de mechanismen die de natuurlijke weerstand van een bijenvolk bevorderen.

Bron: *American Bee Journal* 1998(9)

Zomaar wat getallen

De imkersbond van Beieren had in 1988 zo'n 28.000 leden met 414.000 volken. Inmiddels is dat gedaald tot 26.000 leden met 302.000 volken. Het ledenverlies is zo'n 6%, het verlies aan volken zo'n 25%. Ook daar doet de vergrijzing zijn werk. Die 26.000 leden beschikten in 1997 over 27 landbevruchtungsstations, waar meer dan 28.000 koninginnen aangeleverd

werden. Dit waren er 5000 meer dan in 1996. Van bijna 23.000 moeren kon een geslaagde paring gemeld worden. Nam het aantal leden af, het aantal moertelers nam toe van 880 tot 1070. Als we dit vergelijken met ons land zien we eenzelfde beeld, ook al zijn bij ons de aantallen kleiner. Ook bij ons minder imkers, veel minder bijenvolken en een grotere belangstelling voor koninginnenteelt. Een heel groot verschil met ons land is dat de Beierse imkersbond het als een taak van de bond ziet om zich bezig te houden met bevruchtungsstations, raszuivere teelt en geslaagde bevruchtungen. In Nederland is het nog vloeken in de kerk om te zeggen dat de kwaliteit van bijen en bedrijfsmethoden een zorg moet zijn van de organisaties. Het poldermodel is door de imkerij nog niet echt ontdekt, maar wat moeten bijen ook met al die nattigheid.

Bron: *Imkerfreund* 1998(10)

Nog meer interessante getallen

Deze keer een oogstbericht uit Zwitserland. Hieronder een klein stukje van een lange lijst. Wat een prestatie van de Zwitserse imkersorganisatie om deze gegevens van hun leden binnen te krijgen. Ze moeten wel een speciaal belang hechten aan meten en wegen om deze prestatie te kunnen leveren. Het voordeel van zulke getallen is wel dat je je eigen prestaties als imker daaraan kunt afmeten. Een imker in Zürich met honingopbrengst heeft van 7 kg mag zijn bedrijfsmethode wel eens kritisch bekijken en de imker die 35 kg honing binnenhaalt mag zichzelf op de schouder kloppen. Ter vergelijking: Nederland en Zwitserland zijn beide ongeveer 41.000 km² groot. Wij hebben meer water en zij meer hooggebergte, allebei plaatsen waar bijen geen honing kunnen halen. Wij hebben ongeveer 8.000 imkers met gemiddeld 8 volken en zij 22.000 imkers met gemiddeld 11 volken.

Bron: *Schweizerische Bienen-Zeitung* 1998 (11)

Kring	Voorjaarsoogst in kg	Jaaropbrengst in kg
Zürich	14,3	27,0
Uster	14,0	24,0
Winterthur	10,4	19,4
Luzern	2,9	7,4
Baden	18,2	26,1
Jungfrau	0,5	16,3

Carnica Proefstation Hulsbeek

Ab Kuypers

In het voorjaar van 1997 is in Oldenzaal het Carnica Proefstation Hulsbeek van start gegaan. Nu, bijna twee jaar later spreek ik met de beide initiatiefnemers, Johan Olde Dubbelink en Stef Leushuis. Een ontmoeting in Twente tijdens de allernatstede periode van 1998, maar daaronder heeft ons gesprek niet te lijden gehad. Voor wie ze nog niet kent hier een kennismaking met twee gedreven imkers, die al vele jaren samen actief zijn in de selectie en teelt van koninginnen.

50 Na ruim twintig jaar ervaring in selectie en koninginnenteelt, gepaard aan een grote liefde voor de carnica's, gingen de twee vrienden Johan Olde Dubbelink en Stef Leushuis er toe over hun kennis te delen met wie het maar weten wil. Vanuit hun station, overigens gevestigd op drie lokaties (een thuis en twee in recreatiepark 't Hulsbeek'), worden larven, 'aangepaste' doppen en koninginnen beschikbaar gesteld. Behalve verspreiden van raszuiver en geselecteerd materiaal geven de heren bovendien uitgebreide voorlichting. Voorlichting over carnica, maar vooral over koninginnenteelt en het verder werken met de opgehaalde larven, doppen en moeren. 'Wij willen de mensen duidelijkheid geven,' aldus Johan en Stef, 'en instrueren hoe men wat moet doen. Een schriftelijke instructie voor de verdere werkwijze met een bij ons gekochte drieramer is in voorbereiding'. Tijdens hun jaarlijkse open dag wordt er niet alleen overgelarfd, er worden ook lezingen gegeven. Uiteraard over hun levenswerk, dat gestalte heeft gekregen in het proefstation 't Hulsbeek'. Want een levenswerk mag de inspanning van beide heren wel genoemd worden, zo heb ik na het gesprek geconcludeerd.

Eergevoel

Gevraagd naar het waarom van al deze tijdrovende activiteiten is het eensluidende antwoord: 'Wij doen dit puur uit liefde en vooral met een groot stuk idealisme. Wij willen allebei de allerbeste bijen hebben, daarin zit zeker ook een stukje eergevoel. Hiermee bedoelen we niet dat carnica's de beste bijen zijn. Wij proberen het beste te bereiken door een strenge selectie en keuring van ons materiaal. Vooral voor de kleine imker zetten wij ons in waar het gaat om de verspreiding van goed materiaal, op hen is ons werk gericht. Voor hen zijn ook onze lezingen en

voorlichting bestemd.'

Dat dit eergevoel alles behalve een commerciële aangelegenheid is moge blijken uit het feit dat larven gratis kunnen worden opgehaald, terwijl voor de doppen en koninginnen een kleine vergoeding wordt gevraagd. 'Wij hoeven hier niets aan te verdienen, we doen het niet om het geld. Dan kan je beter parkieten gaan kweken. Maar, we willen er eerlijk gezegd ook niet op toeleggen. Spelen we in een jaar zo'n beetje quitte dan zijn we dik tevreden.'

Duitse lijnen

Het is niet alleen het 'vlakbij de Duitse grens wonen' waarom zij zich heel erg op Duitsland richten. Zij verklaren dit als volgt: 'Natuurlijk, wij zitten dicht bij de Duitse grens. Maar nog belangrijker voor ons is dat men daar al 30 jaar selectie met carnica's achter de rug heeft. Het wiel hoeft uiteindelijk niet nog eens opnieuw te worden uitgevonden.' Behalve voor hun materiaal hebben zij ook voor hun kennis contacten met belangrijke telers en selecteurs in Duitsland. Zij hebben zelfs bij onze Oosterburen (in Oldenburg) een cursus gevolgd, speciaal voor mensen die aan selectie doen en een proefstation runnen. Overigens met goed resultaat. Trots wordt mij het certificaat, aldaar behaald, getoond. Bij de keuring van de door hen geteelde koninginnen en de volken die daaruit groeien hanteren zij dezelfde normen als in Duitsland.'

Werkwijze

Hoewel het voor dit artikel te ver zou voeren om uitgebreid op allerlei finesses van de bezigheden van Johan en Stef in te gaan, hierbij toch een korte samenvatting van de werkwijze. 'Op zijn simpelst gezegd komt ons werk er op neer, dat wij goed materiaal ophalen, dit keuren, daar moeren van telen, doppen van aanblazen en verspreiden. Wij kopen bevruchte koninginnen en werken met vier verschillende lijnen. Van elke lijn beginnen wij met acht volken. Het volgende jaar blijven er van elke lijn twee volken over, die wij het best geschikt vinden om mee verder te gaan. Eentje om direct uit te larven en dergelijke, het andere is in feite een reserve volk. De koninginnen die wij uit het aangeschafte materiaal telen en die zuivere carnica volken moeten voortbrengen worden op de Duitse eilanden bevrucht. De koninginnenteelt en de verkoop van bevruchte

moeren doen we ook een beetje om enigszins uit de kosten te kunnen komen.'

Strengere controle

Van onze raszuivere koninginnen telen wij ook F1's na. Die worden niet alleen voor onze eigen productievolkens gebruikt, we doen dit vooral ook om na te gaan of onze moeren goede nakomelingen opleveren. Uiteindelijk leveren het bijna altijd F1's op, waarmee de mensen die bij ons larven komen ophalen, verder werken. Veel van onze afnemers laten hun koninginnen standbevruchten, zij willen natuurlijk wel weten hoe die F1's het straks gaan doen.'

Al met al is het bij al de acties van deze selecteurs een voortdurend keuren en testen. Bij dit alles kan het 'hete' onderwerp van Amerikaans vuilbroed (AVB) natuurlijk niet achterwege blijven. Geen enkele geheimzinnigheid daarover overigens wanneer ik dit ter sprake breng.

'Bij ons gaat geen larfje weg voor het volk van waaruit het afkomstig is bij het ID/DLO in Lelystad is gekeurd op AVB. We weten zeker dat wij vrij van vuilbroed zijn. Bovendien hebben we dit jaar meegedaan aan een uitgebreid AVB-onderzoek, dat door Job van Praag in Celle is opgezet en zich vooral richtte op het gebied langs de Nederlandse grens. Gezien het feit dat wij al jaren lang contacten met Celle onderhouden was een uitnodiging van Van Praag wel logisch.'

Meer activiteiten

Behalve het werk op de eigen proefstand zijn Johan



'Hulsbeek', carnica proefstation. Johan Olde Dubbelink (r) en Stef Leushuis (l)

en Stef ook betrokken bij het 'doppenproject'. Naar eigen zeggen loopt dit nog niet echt geweldig, maar toch blijven zij betrokken bij dit gebeuren. 'Misschien dat er, behalve allerlei zaken die nog lang niet zijn uitgediscussieerd, ook wat meer publiciteit aan gegeven zou moeten worden. In Bijen bijvoorbeeld, lezen we hier maar weinig over. Daar komt wat onszelf betreft nog bij, dat wij ons in tegenstelling tot het doppenproject voornamelijk richten op mensen die zelf koninginnen willen opkweken, bijvoorbeeld met een starter. De ideeën van het project en ons station lopen dus niet helemaal parallel.'

Ook worden er regelmatig lezingen over het telen en selecteren gegeven. Vooral Stef is hiervoor de aangewezen man. Dat het daarbij meer verenigingen 'op afstand' zijn waar dat gebeurt, dan die uit eigen omgeving verbaast hen beiden enigszins. 'Het lijkt wel of men vindt dat zij het allemaal wel weten.'

'De belangstellenden voor onze larven en koninginnen komen overigens uit het gehele land. Behalve tijdens onze eigen jaarlijks open dag, staan we ook op de bijenmarkt in Veenendaal. Daar leveren we vooral 3-ramertjes, waarmee imkers die geen koninginnenteelt willen doen, zo aan de slag kunnen.'

Geen probleem

Stef en Johan zijn zeer fervente carnica-imkers. Toch zullen zij nooit deze 'typische voorjaarsbij' willens en wetens aan imkers opdringen. 'Wij hebben eerlijk gezegd geen enkel probleem met wat voor imker en met welk bijenras dan ook. De onderlinge contacten met anderen (Buckfastimkers o.a.) zijn, anders dan misschien wel eens wordt verwacht, uitstekend.' 'Het belangrijkste van onze liefhebberij is vooral de techniek van het selecteren, de verbetering van de bij. Een werk overigens waarvan wijzelf ook nog steeds leren. Want ook bij ons, ondanks onze ervaring van zoveel jaren, gaat er echt nog wel eens iets mis of loopt iets anders dan wij hadden verwacht. Eén ding staat echter vast, we leveren goed materiaal. Mocht echter toch eens blijken dat er iets mis is gegaan met onze levering, dan zorgen wij voor vervanging.'

Tot besluit van dit verslag:

de schriftelijke instructies zijn gratis verkrijgbaar. Een envelop met uw naam en een postzegel opsturen naar: J. Olde Dubbelink, Hulstlaan 9, 7573 CS Oldenzaal of S.A. Leushuis, Deurningestraat 36, 7561 RP Deurningen.

De open dag voor 1999 zal eind mei plaatsvinden. De juiste datum zal in Bijen worden bekendgemaakt.

Poetsgedrag en varroamijt

In het voorjaar van 1998 werd op ons Buckfastteeltstation een opvallend poetsgedrag waargenomen. Het betrof hier in alle gevallen de nateelt van de AH039.

Dit gedrag laat zich als volgt beschrijven:

- de kasten zijn van binnen opmerkelijk schoon;
- onder de oortjes van de ramen en rondom het gaas van de bodem bevindt zich geen mul of ander afval;
- de vliegplank wordt schoongehouden en waar in de verf een gaatje zit wordt de verf verder afgeknagd;
- naast de kasten en 50 cm lager op de stenen worden

52

dode bijen weggedragen c.q. weggevlagen. Deze uitzonderlijke vorm van poetsgedrag is waar mogelijk op video vastgelegd.

Testen

Naar aanleiding van deze waarnemingen is de z.g. pintest uitgevoerd. Op een raam gesloten broed werden met een zeer dunne naald (0,2 mm) in vier cirkels van 7 cellen de larven doodgeprik.

Bij de eerste observatie (na 6 uur) waren alle gedode larven uit de cellen waren verwijderd. Omdat dit geen uitsluitsel gaf over de werkelijke poetstijd, werd een tweede vergelijkbare test gedaan. Bij deze test was na twee uur 75% van de cellen schoongemaakt en een half uur later waren alle cellen met doodgeprikte larven leeg.

Bij een andere poetstest werd onder de oortjes van de ramen van de honingkamer zand gestrooid. Na 12 uur was het zand verdwenen. Deze laatste methode werd herhaaldelijk uitgevoerd zowel op zuivere als op F1-volken. Hierbij bleek dat de nateelt een sterker poetsgedrag vertoonde dan de ouders zelf (lijnteelt). Vaste propolisrestjes werden niet verwijderd; deze worden kennelijk door de bijen niet als nestvreemd ervaren.

Reacties van andere imkers

Van verschillende kanten kwamen de berichten binnen over het geringe aantal varroamijten dat gevonden werd bij de nateelt van de AH039 lijn.

Hieronder enkele reacties.

- Een collega-imker, die niet op de hoogte was van het uitzonderlijke poetsgedrag belde op. Samen met zijn broer, zag hij hoe een werkster met een varroamijt tussen de kaken de kast uit kwam en deze nog levende mijt op de vliegplank achterliet. De mijt

werd daarna door een andere werkster met de kaken opgepakt en over de rand van de vliegplank gewerkt.

- Uit een telefoongesprek met Cor Boot uit Renesse in Zeeland, bleek dat de volken van de tien door ons geleverde Buckfastkoninginnen - in vergelijking met de andere twintig volken op zijn stand- een uitzonderlijk poetsgedrag vertoonden. Uiteraard vroegen wij hem hoe het stond met de varroabesmettingsgraad. Al zijn volken waren inmiddels behandeld met Apistanstrips. Uit de tien volken waren vrijwel geen mijten gevallen.
- Een imker uit de buurt vond zo weinig mijten dat hij besloot om slechts één strip in zijn Dadantkasten te hangen.

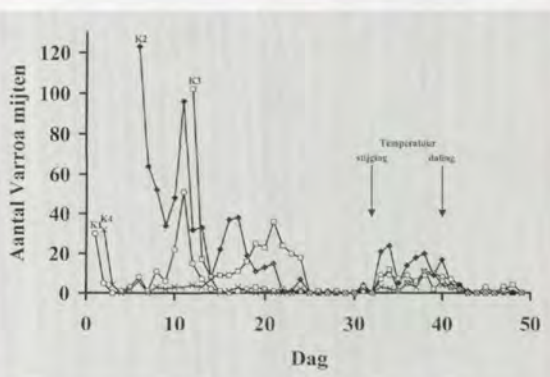
De algemene reactie van de imkers die werken met de nazaten van de AH039 was verwondering over de geringe besmetting. Sommige imkers veronderstelden dat hun strips niet meer werkten, maar nieuwe strips gaven geen ander beeld te zien.

Het verloop van de behandeling met Apistan

Tijdens de eerste bestrijdingsweken (start 19 augustus) was het slecht weer, zodat er weinig gevlogen werd. De meeste mijten werden de eerste twee dagen na het plaatsen van de strips op de mullade gevonden. Daarna liep het aantal snel terug naar nul. De pieken in de grafiek op dag 10 duiden op uitlopend broed. De pieken vanaf dag 30 zijn ons inziens te wijten aan vervliegen ten gevolge van de snel stijgende temperatuur.

We werken met 12 testvolken (20 ramers) op twee standplaatsen 500 meter uit elkaar.

Op standplaats één werden de kasten 1 t/m 4 behandeld. De mijten werden dagelijks geteld. Uit kast 4 viel het kleinste aantal mijten. Op de lade van



Grafiek, aan de hand van tellingen, samengesteld door Dr. Ir. W.H. Hendriks

kast 5 (onbehandeld) werden tijdens de 8 weken durende tellingen slechts zes mijten gevonden. Fig. 1 geeft de tellingen van de vier behandelde volken weer.

De kasten 6 t/m en 12 (stand 2) zijn nog niet behandeld. Deze worden in december of januari tijdens de broedloze periode behandeld om te weten te komen met hoeveel mijten de volken het voorjaar zouden zijn ingegaan zonder bestrijding. Gegevens hierover volgen nog.

Epiloog

Tijdens de teelt in de afgelopen 5 jaar, heeft poetsgedrag steeds hoog op onze lijst van gewenste eigenschappen gestaan. Meer uit angst voor ziekten zoals; kalkbroed en Amerikaans vuilbroed dan voor de varroamijt. De hierboven beschreven goede resultaten wat betreft de varroamijt kwamen voor ons dan ook enigszins onverwacht.

Wellicht is de varroamijt toch niet zo onoverwinnelijk als we dachten (wordt vervolgd).

Teeltgroep de Liemers, Duiven tel. 0316-265036

At Hendriks, Ruud Schoorl, Ton Thissen en Tanja Basemoire

Doe mee aan de werkdag op de Strabrechtseheide

Op zaterdag 20 februari a.s. zal er weer een werkdag op de Strabrechtseheide worden georganiseerd.

Imkers en natuurvrienden zijn welkom om mee te helpen bij het verwijderen van struiken en bomen.

Verzamelen bij het kantoor van Staatsbosbeheer, De Plaetse 71 te Heeze, 040-2262343. Bij eventuele slechte weersomstandigheden zaterdagmorgen even contact opnemen met genoemd telefoonnummer.

Duurzame varroamijtbestrijding

Ook dit jaar zullen op drie plaatsen in het land cursussen worden gegeven. Duurzame varroamijtbestrijding houdt in: darrenraatmethode, controleren besmettingsgraad en toepassen van organische zuren. Door een bijdrage van de EU kost de deelname slechts f50,-. U kunt zich aanmelden bij de *Ambrosiushoeve*, Hilvarenbeek, tel.: 013 5425888, fax: 013 5439155 en email: ambrosiushoeve@wxs.nl.

'Bijen, om te stelen'

Als reactie op uw artikel in *Bijen* 7(11): 304 (1998) 'Bijen, om te stelen zo mooi', zou ik willen melden dat dit geen alleenstaand fenomeen is in Nederland, maar dat ik in België hetzelfde heb meegemaakt.

Mijn bijen staan op een afgelegen stuk grond, enkele kilometers van mijn woning vandaan. Dit perceel grond is omsloten door een prikkeldraad. De toegang zelf is afgesloten met een poort uit gaasdraad, maar niet slotvast. In 1996 werd ik op dezelfde manier beroofd als Karel. Tijdens dat jaar kwam een 'collega-imker' niet éénmaal, niet tweemaal, maar liefst viermaal bij mij op bezoek. Telkens nam hij twee of drie bijenvolken mee. Dat hij imker is, of toch zeer goed op de hoogte is wat betreft bijen, bewijst hij door het feit dat hij op mijn stand, telkens de beste volken uitzoekt en een goed gevulde korf, die aan de onderkant niet afgelost was meeneemt. Na de tweede diefstal werd een ketting met slot aangebracht aan de poort, maar ook hiermee was onze dief niet van de wijs te brengen. Politie en Rijkswacht werden op de hoogte gebracht door middel van de nodige processen-verbaal die werden opgesteld. Regelmatige controle door deze mensen, en door mijzelf, heeft de dader niet kunnen afschrikken. Hij was ons telkens te snel af. Van terugbetaling van geleden schade, was hier in België geen sprake, want de imkersbonden zijn niet verzekerd tegen diefstal van bijenvolken bij hun leden. Op het einde van het bijenseizoen, kwam ik weer in het bezit van twee van mijn kasten en mijn korf die volledig leeggemaakt werden. Identificatieplaatjes werden zorgvuldig verwijderd. Deze kasten en korf werden door een Nederlandse imker teruggevonden. Ze werden in een bosrand te Baarle-Nassau (Nederland) weggeworpen.

Ik voel ook nog steeds de woede en de onmacht. Hierbij komt nog het constante bange gevoel telkens als ik naar de bijen ga. Zouden er vandaag weer volken verdwenen zijn? Hopelijk komen de 'gebruikers' van onze bijenvolken tot inzicht, maar daarvan ben ik zeker niet overtuigd, want mijn conclusie is: deze bijenvolken brengen goed geld op bij verkoop op een bijenmarkt of bij het verhuren aan kastelers, die mensen vragen niet naar de herkomst van de volken.

Henri Echelpoels, Antwerpen (België)

Op naar 'De Nederlandse Imkersvereniging'

Mari van Iersel

Mijn grootvader was lid van de VBBN.

In de twintiger jaren werden in het verzuilde Nederland katholieke bijenhoudersverenigingen opgericht. Zoals een goed katholiek paste, zegde mijn grootvader zijn lidmaatschap bij de VBBN op en werd lid van de katholieke bijenhoudersbond NCB. Zo moet dat op veel plaatsen gegaan zijn in die tijd. Godsdienst is allang geen motief meer om lid te zijn van een bepaalde vereniging.

Toch bestaan al die verenigingen van bijenhouders nog die vanuit godsdienstige motieven zijn ontstaan. In het vorige nummer van Bijen lasen we de ideeën van Dick Vunderink over de wenselijkheid van een fusie tussen de Nederlandse bijenhoudersorganisaties. Ik denk dat veel van de imkers die dit artikel gelezen hebben, daarbij gedacht hebben: 'Ja, dat moet nou eindelijk maar eens gebeuren'. Echter, als we het aan onze bestuurders overlaten zal het er helaas niet van komen.

Voor zoiets moet, zoals dat zo mooi heet in de politiek, een maatschappelijk draagvlak bestaan.

Gelukkig werken de huidige organisaties in een aantal zaken zo goed samen dat de imkerij met één standpunt naar buiten kan komen. Deze samenwerking is gebaseerd op vrijwilligheid. Dat houdt het grote risico in dat er snel een einde aan kan komen. Dat dit risico niet denkbeeldig is blijkt uit het feit dat Dick Vunderink het de moeite waard vindt om te vermelden dat het blad Bijen zijn eerste crisis doorstaan heeft. De huidige goede samenwerking moet omgezet worden in een structurele. Zullen we de Bedrijfsraad maar uitbouwen tot een overkoepelende organisatie die de algemene taken uitvoert? De Vlaamse Imkersbond en de Deutscher Imkerbund (DIB) zijn ook dergelijke overkoepelende organisaties. Zij behartigen algemene taken zoals het uitgeven van een maandblad, het bijenteelt onderwijs, algemene belangenbehartiging, overleg met de overheid, richtlijnen voor selectie en koninginnenteelt, het organiseren van een nationale honingkeuring, verzekeringstaken. Nederlandse Imkersvereniging zou daarvoor een heel wat een mooiere naam zijn dan Bedrijfsraad. Bedrijfsraad zegt een buitenstaander immers niets.

ABTB, ANI, LLTB, NCB, VBBN

Een groot nadeel van een fusie is het verlies van een gedeelte van de eigen identiteit. Dat wordt zo ge-

voeld door imkers en hun bestuurders. De laatsten verliezen nog iets meer. De bestuurders kennen elkaar, werken prettig samen en hebben geen zin in een sprong in het duister. Onze bestuurders hebben daar een extra zetje voor nodig. Dat moet van de leden komen. De eigen identiteit kan best behouden blijven, dat is in een fusie te regelen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door de huidige organisaties te laten bestaan, maar ze een ander takenpakket te geven. Ze behouden datgene waarin ze nu herkenbaar zijn voor hun leden: bedrijfswedstrijd, studiedag, taxatie van schade, aanspreekpunt bij problemen zoals bijensterfte door bestrijdingsmiddelen, uitreiken van onderscheidingen. Ze krijgen ook een nieuwe taak: het zijn van de verbindende schakel tussen de Nederlandse imkersvereniging en de plaatselijke vereniging.

Meerwaarde

Eerst fuseren om vervolgens op de oude voet verder te gaan, heeft weinig zin. Dan kun je net zo goed alles bij het oude laten. Bij fuseren hoort een nieuwe doelstelling. Het minste daarbij is het voornemen om te zorgen voor een beter beleid voor alle imkers. Het doppenproject vind ik een goed voorbeeld van falend bestuur door verdeeldheid. Alle imkers kunnen gebruik maken van het doppenproject. De VBBN-imkers kunnen via de secretaris van hun vereniging hiermee in zee gaan. Deze heeft hiervoor de benodigde informatie in huis. De imkers van de andere organisaties niet. Dat zou natuurlijk wel gekund hebben, maar dat vraagt zoveel overleg met allerlei besturen dat dat in de praktijk niet haalbaar is. Door de verdeeldheid in de imkerswereld is er hier sprake van een halfslachtig beleid. Het doppenproject is bedoeld voor iedereen, maar 25% van de imkers moet zelf maar zien hoe ze er gebruik van maken. Door het samengaan van het 'Groentje' en het blad 'Bijenteelt' is er met Bijen een beter vakblad voor de imker gekomen. Er is dit jaar een nieuw reglement voor de honingkeuring gekomen. Het is door de gezamenlijke organisaties tot stand gebracht. Een vernieuwde bestuivingsregeling en een gezamenlijke informatie-gids over drachtverbetering zijn er ook goede voorbeelden van, dat samenwerking een meerwaarde heeft. Fusie zal ook op andere terreinen tot kwaliteitsverbetering leiden.

Afstand tot het bestuur

Een van de argumenten tegen fusie is dat in een grote nieuwe organisatie de afstand tot het bestuur nog veel groter zou worden dan hij nu al is. Dat klinkt redelijk maar het is een onjuist argument. Een bestuur is geen goed bestuur omdat iedereen de mensen kent. Een bestuur is een goed bestuur omdat het leiding geeft aan de organisatie. Bij een duidelijke leiding is het bestuur bij iedereen bekend. Met leiding geven bedoel ik niet het doordrammen van eigen ideeën, maar handen en voeten geven aan wat imkers willen. Dat is een beleid uitvoeren waarvoor draagvlak bestaat. Het werk van Ir. Mommers is daar een goed voorbeeld van. Er was in zijn tijd geen imker in Nederland die zich afvroeg waar de Ambrosiushoeve eigenlijk voor diende. Een ander voorbeeld is het ontstaan van belangengroeperingen van carnica-, zwarte bij- en Buckfastimkers. Deze verenigingen ontstaan doordat ze in de huidige organisatie geen weerklank vinden voor hun ideeën. Leden van deze verenigingen klagen niet over een afstand tot het bestuur, dat hoeft ook niet want dat bestuur is bezig met wat zij willen. Horizontale of verticale communicatie, het maakt niet uit. Beide werken. Geen communicatie, dat is een probleem.

De steun van de imkers

Soms kom ik bij verenigingen of in gesprekken tussen imkers het gemopper over de verdeeldheid tegen. Dan vraag ik me af waarom deze wens naar eenheid blijft steken in wat gemor. Het zal wel komen doordat imkeren de hobby is en niet besturen. Een hobby waaraan we plezier beleven. In het verleden zijn er al eens pogingen ondernomen om tot fusie te komen. De onderhandelingen daarvoor zijn mislukt doordat de deelnemers onmogelijke eisen stelden. Indertijd hoefden de onderhandelaars zich blijkbaar geen zorgen te maken over verwijten van het thuisfront dat ze de onderhandelingen hadden laten mislukken. Misschien bestaat deze situatie nog steeds. Vroeger, toen we nog twee maandbladen hadden, het 'Groentje' en 'Bijenteelt', kon je regelmatig horen dat er één bijenblad moest komen omdat de kwaliteit van het huidige te wensen overliet. Dat dat zo lang geduurd heeft, komt doordat iedereen maar met moeite zijn eigen blad vaarwel kon zeggen. De voortdurend uitgesproken wens heeft er zeker toe bijgedragen dat het ene blad er uiteindelijk gekomen is. De problematiek om met een teruglopend ledenbestand financieel en redactioneel toch voldoende sterk te staan, vormde het extra zetje om tot resultaat te komen. Als u als imker wilt dat de verdeeldheid in imkerend

Nederland ophoudt, zult u ook uw verantwoordelijkheid moeten nemen. Bestook op elke vergadering, groot of klein, uw bestuur met voorstellen in die richting. Anders zal het er pas van komen als de kleinere organisaties op sterven na dood zijn. Zo'n noodgedwongen fusie zal niet tot een nieuw elan leiden. Behalve vergaderingen zijn er nog meer plaatsen om zich te laten horen. Het blad Bijen kent de rubriek 'De lezer schrijft'. Dit is een uitstekende plaats om onderwerpen als fuseren, samengaan, samenwerken te bespreken. Mening van imkers zijn daar zeer welkom. De Zoemlijst op Internet is ook een geschikt medium. Onze bestuurders hebben die mening van hun leden hard nodig om vage fusieplannen daadwerkelijk uit te voeren.

Koninginnenteeltdag 6 maart

De koninginnenteeltdag 1999 wordt gehouden in het Went-gebouw van de Rijksuniversiteit in Utrecht en georganiseerd door de Koninginnenteeltcommissie van de VBBN. Bezoekers zijn vanaf 9.30 uur welkom. Voor een bijdrage van slechts f15,- pp. heeft u toegang en wordt er gezorgd dat het u aan niets ontbreekt. Daarbij horen ook broodjes.

Programma (10.00 - 15.30 uur)

- De ochtend zal verzorgd worden door Keld Brandstrup (Buckfast) koninginnenteler uit Denemarken. Hij zal uitleg geven over zijn methode van werken.
- De middag staat in het teken van het nu te starten doppenproject.

Lokatie

Collegezaal van het Went-gebouw (in de volksmond 'de ponskaart'), Sorbonnelaan 16, de Uithof, Utrecht. Het uit witte tegels opgetrokken gebouw is gemakkelijk te herkennen door zijn afwijkende kubusvorm.

Het gebouw is te bereiken vanaf Utrecht Centraal Station met buslijn 12. Wie per auto komt, neemt op de A27 de afslag Amersfoort. Direct na deze afslag neemt u de afslag 'de Uithof'. Volg op de Uithof de parkeeroute. Bij het gebouw is een parkeerterrein.

Belangrijk!

Om alles vlekkeloos te laten verlopen verzoeken wij u zich te melden. Telefonisch aanmelden kan tot 2 maart bij J. Dommerholt, 0343-414820, fax 0343-420533 of met R. Kakes, 0514-562066.

Schriftelijk kunt u zich tot 29 februari aanmelden bij de redactie van dit blad: Maandblad BIJEN, t.a.v. mw. M.J.E.M. Canters, Postbus 198, 6720 AD Bennekom, fax 0317-424180.

Over promotie, werving en sponsoring

Ab Kuypers

'Over promotie, werving, sponsoring en actief besturen gesproken', zo ongeveer zou het bijschrift voor dit artikel kunnen zijn. Promotie van de bijenteelt gebeurt op uiteenlopende manieren. Het succes van zulke acties is niet alleen afhankelijk van de inzet van hen die ze bedenken en/of uitvoeren. Behalve dat het verhaal goed moet zijn, spreekt ook het uiterlijk van de gebruikte materialen een woordje mee. Over bijna Professionele Bevordering van de Bijenteelt in Nederland, gebruik makend van sponsorgelden gaat dit overzichtje uit de regio. Tevens enkele tips ter activering van plaatselijke besturen, verenigingen en/of hun leden.

56

Brochure

De subvereniging Heerde van de VBBN heeft deze zomer een nieuwe brochure uitgegeven; '**Bijenhouden, een hobby ook voor U!**'. Deze brochure ziet er zowel wat betreft de inhoud als vanwege het uiterlijk professioneel uit. Op zeven pagina's tekst, verschillende artikelen bevattend, worden diverse onderwerpen uit de imkerij verteld. Hoe leuk en nuttig het bijhouden als hobby kan zijn, bijvoorbeeld. De heide in het algemeen (Jan Speelziek), die in Heerde in het bijzonder, maar ook de regionale fruitteelt worden als belangrijke drachten kort, duidelijk en zeer leesbaar voor het voetlicht gebracht. Natuurlijk ontbreekt een wervende tekst, waarin het voordeel van een imkersvereniging (en die van Heerde in het bijzonder) wordt uitgelegd, niet. Kortom, een brochure die de gebruikelijke drieslag strooifolder in alles voorbijstreeft. Ofwel, waarin een kleine vereniging groot kan zijn.

Door het opnemen van twee advertenties in de brochure, het werven daarvan is een activiteit van voorzitter Adrie Hottinga, beschikt 'Heerde' over een schitterende brochure die er wezen mag. Het verschijnen hiervan is tevens het begin van een nieuwe campagne. Onder andere in de plaatselijke bibliotheek zal deze worden verspreid. Men heeft overigens al eerder een dergelijke folder uitgegeven, even fraai van uiterlijk en even zeer 'gesponsord'.

Ook door subsidie mogelijk gemaakt is de bijental van deze vereniging van waaruit regelmatig jeugdigen met het imkeren in contact worden gebracht. Overigens is tegen een geringe vergoeding een exemplaar van de brochure te verkrijgen bij de secretaris, de heer F.A. van Beek, 0578-695028.

Honderd jaar

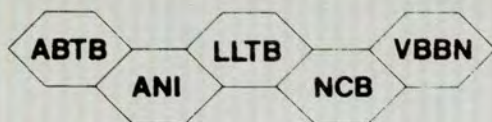
Dit najaar, om precies te zijn zaterdag 10 oktober, vierden de Bennekomse imkers het honderdjarig bestaan van hun vereniging. Tijdens de feestelijke receptie lag er voor de leden een exemplaar van een fraai uitgevoerd herdenkingsboekje. Ook hier weer een geval om in 'sponsor'-superlatieven uit te barsten. Een flink aantal auteurs zorgde voor een boeiende verhalen over uiteenlopende onderwerpen uit de imkerij. In Bijen december 1998, pag. 342 vindt u een boekbespreking. Dat ik het boekje hier toch noem is om nog maar eens duidelijk te maken en mijn waardering daarover uit te spreken, dat er heel wat mogelijk is wanneer (ook) regionale bestuurders actief zijn in het werven van fondsen. Zonder sponsoring van wie dan ook, zou een uitgave als die van de subvereniging Bennekom nooit mogelijk zijn geweest. Tot zover gesponsorde wervende activiteiten. Nog enkele wenken om besturen mogelijk te activeren.

Darrenraatmethode

Het is ook in 1999 weer mogelijk om een cursus 'Darrenraatmethode', u weet wel het alternatief voor de gebruikelijke varroabestrijding, te volgen. Wanneer zich in een regio voldoende deelnemers (15 minimaal) aanmelden wordt er zo'n cursus georganiseerd. 'Lokale besturen, zet u in,' zou ik bijna zeggen. Hetzij vanuit de eigen leden alleen, of in samenwerking met buurverenigingen, probeer eens een cursus vol te krijgen. Op deze wijze worden alweer enkele jaren achtereen, door een plaatselijke vereniging georganiseerd, zulke cursussen met succes verzorgd. Praktijk en theorie gaan hierbij hand in hand. Voor meer informatie even bellen met de Ambrosiushoeve, 013-5425888.

Amerikaans vuilbroed

De mogelijkheid om via onderzoek in honingmonsters verspreiding van Amerikaans vuilbroed een beetje voor te blijven is al voldoende gepubliceerd in dit maandblad. In Rotterdam (onder andere?) heeft men een goed initiatief genomen. Om de drempel te verlagen heeft men in het depot van 'Ambrosius, Rotterdam e.o.' zelf een flink aantal monstermaterialen via ID-DLO, Lelystad, aangelegd. Zo hoopt men nog meer eigen imkers aan te zetten aan dit onderzoek deel te nemen.



Agenda 1999

25 t/m 28 februari: Tuinidee (NCB)

6 maart: Algemene Vergadering ABTB

27 maart: Algemene Vergadering LLTB

27 maart: Algemene Ledenvergadering VBBN

10 april: Algemene Vergadering NCB

24 april: Vergadering HB met groepen VBBN

27 september: praatavond HB met afdelingen ANI

2 oktober: Vergadering HB met groepen VBBN

6 november: Algemene Ledenvergadering ANI

13 november: Studiedag NCB

Zie voor nadere informatie de maandelijks kalender in Bijen.

Data met informatie kunt u sturen aan: J. Beekman, Eemstraat 49, 5704 MP Helmond/Brouwhuis.

Adviesprijzen honing

De Bedrijfsraad heeft in haar vergadering van 23 november j.l. de volgende adviesprijzen, per 450 gram, voor honingverkoop vastgesteld:

Acacia'honing f 7,50

Heidehoning f 12,50

Voorjaars- en zomerhoning f 6,-

Deze prijzen zijn exclusief statiegeld en bedoeld voor particuliere verkoop!



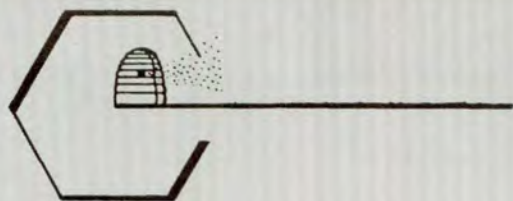
Bericht vanuit de hoofdbestuursvergadering

P.N. van Schaik

Tijdens de laatste vergadering passeerde een aantal zaken de revue.

Allereerst de problematiek rond de Honingzemerij. Er is heel wat praat- en denkwerk verricht door de onderhandelaar namens de Zuidelijke bonden. Inmiddels zijn de afdelingen geïnformeerd over de afwikkeling van deze verkoop.

- De conceptbegroting voor 2000 is doorgesproken. Deze wordt op 6 maart tijdens de vergadering met de afdelingen aangeboden. Stilgestaan werd bij een vraag uit een van onze afdelingen. Er is een groot prijsverschil tussen een gezondheidsverklaring afgegeven door een dierenarts in Nederland of een afgegeven in Duitsland. Deze problematiek is via de Bedrijfsraad doorgespeeld. Binnenkort wordt hierop een antwoord verwacht.
 - Ten aanzien van de commotie rond het plaatsen van bijenvolken in natuurgebieden is afgesproken dat het bestuur zich aansluit bij de beleidslijn van de Bedrijfsraad. Deze onderzoekt de mogelijkheid tot het geven van een gezamenlijke reactie.
 - Langer werd stilgestaan bij het verslag van de gecombineerde commissievergadering Ziektenpreventie en -bestrijding en Drachtplanten. Als proef werd deze gecombineerde vergadering gehouden. Afgesproken werd dat dit blijvend is. Het bestuur is erg blij met het benadrukken van verantwoord omgaan met het gevaar van Amerikaans vuilbroed. Alleen als elke imker zich goed aan de regels houdt is deze ziekte te beheersen.
 - Veel waardering kreeg de concept drachtplantenmap welke door vertegenwoordigers van de gezamenlijke bonden samengesteld is. Met het aan te leveren materiaal kunnen de plaatselijke afdelingen heel gericht werken. Het bestuur ziet met veel belangstelling uit naar de definitieve versie van de map.
- Ik besluit met een feestelijk tintje. We waren blij dat op 9 januari acte de presence gegeven kon worden bij het 50-jarig bestaan van de afdeling 'Liemers'.



Portret ter herinnering aan P.A.M. van Dongen

J. Beekman

Het Agrarisch Opleidings Centrum Steenbergen bestond in 1998 vijftig jaar. Daarom werd op 7 november een feestelijke reünie georganiseerd voor alle oud-leerlingen. Op initiatief van de oud-leerlingen werd er een schilderij met een portret van de eerste directeur, P.A.M. van Dongen, aangeboden. Mede door zijn inzet voor de bijenhouderij in het algemeen en voor onze Bond in het bijzonder, heeft het Bondsbestuur gemeend om aan de oproep van de oud-leerlingen gehoor te geven om haar medewerking te verlenen bij het totstandkomen van het schilderij.

Dhr. P.A.M. van Dongen was een gedreven imker, die menige discussie aanwakkerde in 'Bijenteelt', het blad voor imkers, uitgegeven door de imkersbonden ABTB, LLTB en NCB waarvan hij hoofdredacteur was. Ook heeft hij jarenlang als voorzitter van de jury Bondsbedrijfswedstrijd gefunctioneerd.

Bij het onthullen van het schilderij was mw. M. Jacobs van Vugt, Bondsbestuurslid, aanwezig. Wij zijn hem veel dank verschuldigd, P.A.M. was een begrip.



Portret van P.A.M. van Dongen, eerste directeur het Agrarisch Opleidings Centrum Steenbergen. Foto: J. Beekman

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Eergisteren hadden we de eerste bespreking van de werkgroep Bedrijfsraad 2000. Zoals ik de vorige keer schreef, een werkgroep met de opdracht om een breed beeld te vormen over de toekomst van de bijenhouderij en het daarop aangepast beleid en de organisatie. Daar kwam het aspect 'communicatie' aan de orde. Een paar weken eerder werd ik daarop aangesproken door een van de groepsbesturen: 'Waarom hebben jullie de Nieuwsbrief afgeschaft?' In de werkgroep bleek dat communicatie eigenlijk nauwelijks een probleem is in een kleinere organisatie als de ANI. Men kent elkaar, het hoofdbestuur bezoekt periodiek alle verenigingen en zo is men over en weer aangesloten.

In de VBBN ligt dat wat moeilijker. Het bezoeken van subverenigingen door het groepsbestuur is al nauwelijks gebruikelijk, maar is eigenlijk wel een wens. Toch is de communicatie op zich goed geregeld. Tweemaal per jaar een afstemming van HB en groepsbesturen over wat er speelt en moet gebeuren. Daarop volgend de bijeenkomst van de groepen in aanwezigheid van een HB-lid. Dáár doen de groepsbesturen verslag van de bijeenkomst met het HB en worden reactie en wensen van de besturen van de subverenigingen genoteerd. Dat klopt allemaal goed, behalve...

Er is geen contact tussen HB en de leden van de subverenigingen. Dat is in een grote organisatie ook echt niet mogelijk. Ik mis dat wel en vind het echt fijn om eens door een subvereniging te worden uitgenodigd om iets over het reilen en zeilen van de VBBN te vertellen. Maar het kan slechts spaarzaam gebeuren.

Wij zijn afhankelijk van wat de groepsbesturen doorgeven aan de besturen van de subverenigingen en wat die weer doorgeven aan hun leden. En elke stap geeft de kans op verlies of vervorming van informatie, zoals we ons herinneren uit het fluisterspelletje in onze jeugd.

Een tweede handicap is dat informatie die we op dat moment niet nodig hebben het ene oor of oog in en het andere uit gaat. Uw prullenbak zit ook elke week vol. Pas als we het een half jaar later wèl nodig hebben, gaan we er naar zoeken en her en der bellen, terwijl het reeds lang beschikbaar was. Als ik ergens vertel hoe het met Amerikaans vuilbroed is geregeld, vertel ik niets nieuws want alles is herhaaldelijk gepubliceerd. Maar men ervaart het als 'eindelijk horen we nu eens hoe het zit'. Dat geldt voor elk ander onderwerp naast de bijenhouderij net zo. Ik stel: alles wat we willen weten, is bekend, maar onze opslag deugt niet. Dat is heel gewoon menselijk. Jammer alleen dat we ook zo menselijk reageren en gauw klaarmaan met verwijten richting hen die de informatie 'maken'. De vraag is: kan dat beter? Eerlijk gezegd, heb

ik mijn twijfels maar ben heel geïnteresseerd in suggesties, maar let dan ook op de kosten. Wij moeten zorgen dat alle informatie in Bijen wordt opgenomen, maar ik weet dat lang niet alle leden het bestuurlijke nieuws lezen. Het HB moet de groepsbesturen goed informeren en mogelijk dat dit wat aangescherpt moet worden. En als leden informatie nodig hebben, dan moeten ze zich wenden tot hun eigen bestuur of het secretariaat van de VBBN (Bijenhuis) en daar zal men u proberen verder te helpen. Want bij communicatie geldt ook: er is een haal- en een brengschuld. Mis je iets, ga niet zielig zitten klagen, maar pak de telefoon.

Jeugdleden VBBN Elspeet

W. van Bronswijk

VBBN subvereniging Elspeet beleeft op het moment een haast unieke situatie. Na jarenlange teruglopende ledencijfers te moeten melden, zit de vereniging nu weer in de lift. Het beleid van de vereniging begint zijn vruchten af te werpen. Subvereniging Elspeet bezoekt al jarenlang de drie plaatselijke basisscholen om zo een stukje voorlichting te geven. Op de scholen wordt dit initiatief enthousiast ontvangen. Een vast aantal imkers laat aan de hand van dia's en ander materiaal zien, wat bijhouden inhoudt. In principe alleen voor groep acht. Plotseling ontdekken de leerlingen dat veel opa's vroeger ook imker zijn geweest. Na zo'n voorlichtingsronde bij de scholen houdt de vereniging een Open Dag, zodat de Elspeetse jeugd (en ouderen) het bijhouden eens in de praktijk kan zien.

Nu de vereniging zoveel nieuwe jeugdleden heeft gaat zij natuurlijk niet stilzitten. Er is een beleid ontwikkeld om deze jeugdleden een zo'n goed mogelijke imker te laten worden en om ze zo te motiveren dat ze nog lang bij de vereniging zullen blijven.

Wat houdt dit beleid dan nu precies in?

Ten eerste krijgt ieder nieuw lid van de vereniging na een jaar meelopen en als hij/zij blijkt geeft het imkeren een beetje onder de knie te hebben, een eerste kast met bijen kado. In de tweede plaats wordt ieder jeugd lid geplaatst



Enthousiast poseren de eerste- en tweedejaars imkers samen met een paar instructeur-imkers. Foto: dhr. Lokhorst.

bij een 'mentor-imker', de jeugd hoeft dan niet alles zelf te ondervinden, maar kan door een seizoen mee te lopen met een ervaren imker al veel ervaring opdoen. Na afloop van dat jaar geeft de vereniging zelf een beginnerscursus, afgewisseld met praktische bijenzaken, zoals de kasten schilderen en kunststraat in de raampjes zetten. In het derde seizoen krijgen ze een gevorderdencursus, ook weer afgewisseld met praktijklessen. Het gehele jaar door komt iedereen één keer in de week bij elkaar. In de winter voor de cursus en in de zomer wordt er gewerkt in de volken die ze gekregen hebben. Ten derde probeert de vereniging Elspeet leuke activiteiten te verzinnen. Zo bezochten ze al het Bijenhuis te Wageningen voor een excursie en de Open Dag. Ook werden de bijenmarkten in Veenendaal en Eerbeek bezocht. Onlangs werd de vereniging benaderd om mee te werken aan een film voor Teleac/NOT. In het kader van het programma 'Nieuws uit de natuur', dat op veel basisscholen wordt gebruikt voor het vak Natuuronderwijs, kwam het thema bijen aan de orde. De jeugdleden mochten bij dit programma zelf uitleg geven. Je begrijpt hun trots dat ze er al zoveel van af wisten.

Algemene Ledenvergadering VBBN 27 maart

De Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op zaterdag 27 maart 1999 in het Congresgebouw van het Wagening Internationaal Congres Centrum (WICC/IAC), Lawickse Allee 11 te Wageningen, aanvang 10.00 uur, einde 13.00 uur. Vanaf 09.30 uur ontvangst met koffie.

Agenda

- 1 Opening door de Algemeen Voorzitter
- 2 Notulen AV 28 maart 1998
(zie Bijen 7(5): 155-156 en 7(6): 186-188 (1998))
- 3 Mededelingen en ingekomen stukken
- Apimondiacongres
- Meertalige CD-rom
- 4 Onderscheidingen
- 5 Jaarverslag 1998. (toegezonden aan de secretarissen van de subverenigingen en de groepen)
- 6 Financiële jaarstukken 1997/1998
(uitvoerige stukken toegezonden aan de secretarissen van de subverenigingen en de groepen) Vragen over de financiële stukken dienen uiterlijk een week van te voren schriftelijk worden ingediend.
- 7 Commissie Nazien Boeken. Verslag van de Commissie (toegezonden aan de secretarissen van de subverenigingen en de groepen).
- 8 Begroting 1998/1999 en conceptbegroting 1999/2000. Mondeling toegelicht door de penningmeester.
- 9 Verkiezing Hoofdbestuur. Aftredend zijn dhr. B.J.W. van Kuijk en F.G.A. Janssen
- 10 Het maandblad Bijen. Mondeling toegelicht door de hoofdredacteur
- 11 Het Doppensproject. Toegelicht door de commissie Koninginnenteelt
- 12 Indexering contributie

- Koffiepauze 11.40-12.00 uur
13 Beleid Bestuur 1999-2002 (het beleidsplan is toegezonden aan de secretarissen van de subverenigingen en de groepen)
14 Rondvraag
15 Sluiting.

Middagprogramma

Vanaf 13.00 uur wordt u de mogelijkheid geboden de lunch met koffie te nuttigen in het Bijenhuis te Wageningen. Lunchpakketten à f 5,- kunt u reserveren, 0317-422422, fax 0317-424180 of E-mail: bijenhuis@tip.nl
 Na de lunchpauze zullen alle commissies van de VBBN zich presenteren.

Hoe komt u bij het Congressentrum WICC/IAC?

60

Adres WICC/IAC: Lawickse Allee 11 te Wageningen

Openbaar vervoer:

- Vanaf station **Arnhem**: Midnet bus 50, 80 en 81 (resp. richting Utrecht, Amersfoort en Utrecht)
- Vanaf station **Ede/Wageningen**: Midnet bus 83 en 84
- Vanaf station **Rhenen**: Midnet bus 50, 80 en 81 (richting Arnhem)

Voor alle bussen geldt: halte WICC/IAC

De treintaxi brengt u vanaf station Ede/Wageningen tot voor de deur van het Congressentrum.

Met de auto:

- Via **N225** vanaf Rhenen/Breda (A15), 1e kruispunt met verkeerslichten (links Kortenoordallee, rechts Costerweg, rechtdoor Lawickse Allee), recht oversteken en direct de ventweg aan uw rechterhand nemen, na 200 m parkeerruimte IAC aan uw rechterhand.
- Als u het terrein van het **Bijenhuis** verlaat gaat u rechtsaf, bij de verkeerslichten rechtdoor (Nijenoordallee). Deze weg volgen tot tweede verkeerslicht (u rijdt tegen het Agrobusinesspark aan), linksaf de Kortenoordallee op, doorrijden tot het tweede verkeerslicht (rechtsaf richting Rhenen). U slaat hier linksaf richting Centrum, meteen de ventweg aan uw rechterhand inrijden, na 200 m parkeerruimte IAC.
- Vanaf **Ede** (A12) richting Wageningen rijden, op het kruispunt (verkeerslichten) met de Nijenoordallee (links Restaurant 't Gesprek') rechtsaf slaan. Zie verdere aanwijzingen hierboven vanaf 'Nijenoordallee'.
- Vanaf **Arnhem/Nijmegen**: bij het vierde verkeerslicht (Forddealer Van der Kolk) linksaf richting centrum en meteen weer rechts.
 - a) op het parkeerterrein rechts meteen parkeren, volg het voetpad over de gracht naar het WICC/IAC;
 - b) voorbij Junushoff Theater (links Postkantoor) rechtsaf, einde weg weer rechts, na ca. 100 m rechts parkeerruimte WICC/IAC.

Op 27 december 1998 overleed op 87-jarige leeftijd onverwacht onze gewaardeerde collega-imker

HARRIE BIEMANS

Met het overlijden van Harrie verliezen we een markante man die nagenoeg zijn hele leven in de bijenhouderij actief is geweest.

Harrie was een man die helemaal vertrouwd was met de bijen en ook met het vlechten van bijenkorven. Een bezoek aan Harrie eindigde altijd bij de bijenhal en werd afgerond met een traditioneel honingsnoepje. Tot de laatste ledenvergadering was hij trouw aanwezig en kon hij intens genieten van al die vakbroeders om hem heen.

Wij wensen zijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen veel sterkte toe en zullen Harrie blijven herinneren als een man die, door zijn kostbare eigenschap dat hij altijd het positieve in de ander benadrukte, het met iedereen goed kon vinden.

Bestuur en leden
 NCB bijenhoudersvereniging Veghel/Erp

Op 22 november 1998 overleed op 79-jarige leeftijd onze gewaardeerde collega-imker en oud-bestuurslid van de voormalige bijenhoudersvereniging Veghel

ALBERT MOBERS

Nadat hij door imker-cartoonist Bernard van Dam kennis maakte met de bijenhouderij heeft Albert meer dan 30 jaar lang zelf bijen gehouden.

Een aantal jaren was hij voorzitter van de afdeling Veghel. Door zijn ziekte moest hij de laatste jaren steeds meer gaan opgeven en bouwde hij naast zijn andere passie, de harmonie, ook zijn imkerij af.

Wij wensen zijn kinderen veel sterkte toe en zullen Albert blijven herinneren als een fijn persoon met een warme betrokkenheid voor de ander.

Bestuur en leden
 NCB bijenhoudersvereniging Veghel/Erp

Op 8 december 1998 overleed op 81-jarige leeftijd ons oudste en meest ervaren lid

JOHANNES MARTINUS TEN THIJJE

Wij herinneren ons Johannes als iemand welke de vrije natuur dierbaar was. Als imker was hij zeer bekwaam bezig met bijen. Ook de andere dieren waren zijn vrienden. Zijn kennis van de flora en de teelt van gewassen, met name fruit, was zeer groot. Gaarne liet hij anderen delen in zijn kennis en ervaring.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe met het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden
 VBBN subvereniging Borne